

PRIRUČNIK ZA ISHODE UČENJA UNIVERZITETA U TUZLI

Smjernice za formulisanje, povezivanje i vrednovanje ishoda učenja na Univerzitetu u Tuzli u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju TK | ESG 2015 | ECTS Users' Guide 2015 | Kriterijima HEA BiH za akreditaciju | QF-EHEA (2018) | EQF (2017) | OKOBiH | Tiranskim komuniqueom (2024) | Nacrtom ESG 2027

SADRŽAJ

1. KVALIFIKACIJSKI OKVIR, IZLAZNE KOMPETENCIJE I TAKSONOMIJE ISHODA UČENJA	4
1.1. DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA	4
1.2. REFERENTNI OKVIRI ZA DEFINISANJE IZLAZNIH KOMPETENCIJA	5
1.2.1. Evolucija kvalifikacijskih okvira u Evropi	5
1.2.1.1. Historijski razvoj	6
1.2.1.2. QF-EHEA — Kvalifikacijski okvir Evropskog područja visokog obrazovanja	6
1.2.1.3. EQF — Evropski kvalifikacijski okvir	6
1.2.1.4. OKO BiH — Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH	6
1.2.2. Generičke kompetencije po ciklusima studija — komparativni pregled	7
1.2.2.1. Kratki ciklus studija	7
1.2.2.2. Prvi ciklus studija (Bachelor)	8
1.2.2.3. Drugi ciklus studija (Master)	10
1.2.2.4. Treći ciklus studija (Doktorat)	12
1.3. PROGRAMSKI ISHODI UČENJA (PLO) — SMJERNICE ZA FORMULISANJE	13
1.3.1. Značaj programskih ishoda učenja	13
1.3.2. Kategorije programskih ishoda učenja	14
1.3.3. Opći i specifični ishodi učenja programa	14
1.3.4. Postupak formulisanja PLO — pristup od vrha prema dnu	15
1.3.5. Preporučeni Bloom nivoi po ciklusima studija	16
1.4. BLOOM-OVA TAKSONOMIJA — REVIDIRANA VERZIJA	16
1.4.1. Ključne promjene u revidiranoj taksonomiji	16
1.4.2. Tri područja učenja	16
1.4.3. Kognitivno područje — šest nivoa	17
1.4.4. Afektivno područje — pet nivoa	18
1.4.5. Psihomotoričko područje — pet nivoa	19
1.4.6. Dvodimenzionalna matrica znanja i kognitivnih procesa	19
1.5. SOLO TAKSONOMIJA — KOMPLEMENTARNI OKVIR	21
1.5.1. Uvod u SOLO taksonomiju	21
1.5.2. Pet nivoa SOLO taksonomije	21
1.5.3. Povezivanje Bloom-ove i SOLO taksonomije	21
1.5.4. Primjena SOLO taksonomije u praksi na UNTZ	22
2. POVEZIVANJE ISHODA UČENJA STUDIJSKOG PROGRAMA SA ISHODIMA UČENJA NA PREDMETIMA/MODULIMA	23
2.1. POJMOVNIK	23
2.2. SMJERNICE ZA PISANJE ISHODA UČENJA NA NIVOU PREDMETA (CLO)	23
2.2.1. Uvod i pravni osnov	23
2.2.2. Razlika između ciljeva predmeta i ishoda učenja	24
2.2.3. Struktura ishoda učenja — ABC format	24

2.2.4. Princip minimalnog prihvatljivog standarda	25
2.2.5. SMART kriteriji za provjeru kvaliteta ishoda učenja	25
2.2.6. Pravila za formulisanje ishoda učenja na nivou predmeta	26
2.2.7. Tabela zabranjenih i preporučenih glagola	27
2.2.8. Primjeri loše i dobro napisanih ishoda učenja	28
2.2.9. Obrazac za pisanje ishoda učenja predmeta	28
2.2.10. Kontrolna lista za samoprovjeru ishoda učenja	29
2.2.11. Vertikalna koherentnost: CLO - PLO - Kvalifikacijski okvir	30
2.3. POSTUPAK IZRADE MATRICE MAPIRANJA (CURRICULUM MAPPING)	31
2.3.1. Svrha i pravni osnov	31
2.3.2. Odgovornosti i učesnici	31
2.3.3. Šest faza postupka izrade matrice mapiranja	32
2.3.4. Kriteriji za označavanje nivoa doprinosa (F/P/I)	32
2.3.5. Primjer popunjene matrice mapiranja (ilustrativni)	33
2.3.6. Analiza i validacija matrice — vrste provjera	33
2.3.7. Ciklus revizije matrice mapiranja	33
2.3.8. Kontrolna lista za kompletnost postupka mapiranja	34
2.3.9. Pregled postupka — dijagram toka	35
3. KONSTRUKTIVNO POVEZIVANJE, OCJENJIVANJE I OSIGURANJE KVALITETA	35
3.1. KONSTRUKTIVNO POVEZIVANJE ISHODA UČENJA, PODUČAVANJA I OCJENJIVANJA	35
3.1.1. Principi konstruktivnog povezivanja i pravni osnov	35
3.1.2. Tri elementa konstruktivnog povezivanja	36
3.1.3. Povezivanje ishoda učenja i ECTS bodova	36
3.1.4. Preporučene nastavne metode prema Bloom nivoima	37
3.1.5. Katalog metoda ocjenjivanja prema Bloom nivoima	37
3.1.6. Formativno i sumativno ocjenjivanje i povratna informacija	40
3.1.6.1. Principi kvalitetnog feedbacka na UNTZ	40
3.1.7. Rubrike i kriteriji ocjenjivanja	41
3.1.7.1. Smjernice za kreiranje rubrika	41
3.1.7.2. Primjer analitičke rubrike za esej (Bloom 4-5) i scenski nastup (Bloom 3-6)	41
3.1.8. Moderacija i kalibracija ocjenjivanja	42
3.1.9. Akademska čestitost u kontekstu ocjenjivanja	43
3.1.10. Inkluzivnost procjene i Univerzalni dizajn učenja (UDL)	44
3.1.11. Skala ocjenjivanja i veza sa ishodima učenja	44
3.1.12. Šest koraka za implementaciju konstruktivnog povezivanja	45
3.1.13. Template konstruktivnog povezivanja	45
3.2. INTEGRACIJA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA (SDG) U ISHODE UČENJA	46
LITERATURA	46

1. KVALIFIKACIJSKI OKVIR, IZLAZNE KOMPETENCIJE I TAKSONOMIJE ISHODA UČENJA

1.1. DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

Ovaj priručnik koristi terminologiju usklađenu sa Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini (OKOBiH), Evropskim kvalifikacijskim okvirom (EQF), Kvalifikacijskim okvirom Evropskog područja visokog obrazovanja (QF-EHEA), ESG 2015, te Zakonom o visokom obrazovanju Tuzlanskog kantona.

Pojam	Definicija
Evropski kvalifikacijski okvir (EQF)	Instrument za uspostavljanje nivoa kvalifikacija koji omogućava razumijevanje i poređenje kvalifikacija iz različitih zemalja. Revidiran 2017. godine; obuhvata nivoe 1–8, zasnovane na ishodima učenja (znanje, vještine, odgovornost i autonomija).
Kvalifikacijski okvir Evropskog područja visokog obrazovanja (QF-EHEA)	Dokument usvojen na Konferenciji evropskih ministara obrazovanja u Bergenu 2005., revidiran 2018. Definiše generičke deskriptore (Dablinske deskriptore) za kratki ciklus, prvi, drugi i treći ciklus visokog obrazovanja unutar Bolonjskog procesa.
Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH (OKOBiH)	Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini je prvi dokument Bosne i Hercegovine o kvalifikacijskom okviru za sve nivoe obrazovanja, kojeg je neophodno dalje razvijati u narednom višegodišnjem periodu. Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini opisuju ishode učenja koji su postignuti kroz formalno i neformalno obrazovanje i informalno učenje. Instrument uspostave kvalifikacija stečenih u BiH, usvojen Odlukom Vijeća ministara BiH (Službeni glasnik BiH, broj 31/2011).
Kvalifikacija	Formalni naziv za rezultat procesa procjene i validacije, dobijen kada kompetentno tijelo utvrdi da je pojedinac ostvario ishode učenja prema predviđenim standardima.
Standard kvalifikacije	Standard koji određuje uslove za sticanje javne isprave o određenoj kvalifikaciji, uključujući nivo, ECTS bodove, profil i zahtjeve za osiguranje kvaliteta.
Standard zanimanja	Popis svih poslova koje pojedinac obavlja u određenom zanimanju i kompetencija potrebnih za njihovo uspješno obavljanje.
Ishodi učenja	Izjave o tome šta učenik/student zna, razumije i može da obavlja na osnovu završenog procesa učenja, definisani kroz znanje, vještine i kompetencije. Polazišna tačka za dizajn programa prema ESG 2015 (Standard 1.2).
Znanje	Rezultat usvajanja informacija kroz proces učenja - skup činjenica, principa, teorija i praksi. U EQF kontekstu opisuje se kao teoretsko i/ili činjenično.
Vještine	Sposobnost primjene znanja: kognitivne (logičko, intuitivno, kreativno razmišljanje), praktične (fizička spretnost, korištenje metoda i instrumenata) i socijalne (komunikacija, saradnja,

	emocionalna inteligencija).
Umjetničko istraživanje	Sistematičan kreativni proces u kome se kroz umjetničku praksu (scenski nastup, režija, produkcija, dramaturgija) generiraju nova znanja i uvidi. U kontekstu QF-EHEA i Dublin deskriptora, pojam „istraživanje“ na umjetničkim programima obuhvata i umjetničko istraživanje, a „analiza“ uključuje kreativnu interpretaciju i scensku praksu. Relevantno za studijske programe Akademije dramskih umjetnosti UNTZ.
Kompetencije	Sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti na radnom mjestu ili tokom učenja. U EQF kontekstu opisane kao odgovornost i samostalnost.
Cjeloživotno učenje	Integracija formalnog, neformalnog i informalnog učenja radi stalnog unapređenja kvaliteta življenja.
Formalno obrazovanje	Učenje usmjereno od strane nastavnog osoblja u obrazovnim ustanovama prema odobrenim nastavnim planovima i programima.
Neformalno obrazovanje	Organizovan proces učenja usmjeren ka usavršavanju i specijalizaciji prema posebnim programima izvan formalnog sistema.
Informalno učenje	Neplanirano učenje i sticanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti.
Mikrokvalifikacije (engl. micro-credentials)	Kratki, dokumentovani programi učenja koji certificiraju specifične kompetencije. Prepoznate su u Pariškom komuniqueu (2018) i Tiranskom komuniqueu (2024) kao alat za fleksibilno učenje i cjeloživotno obrazovanje.
Konstruktivno povezivanje (engl. Constructive Alignment)	Princip dizajna kurikuluma (Biggs, 1996) koji zahtijeva koherentnost između ishoda učenja, aktivnosti poučavanja i metoda ocjenjivanja.
ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System)	Sistem prenosa i akumulacije bodova: 1 ECTS = 25–30 sati ukupnog studentskog rada (kontaktna nastava, samostalni rad, priprema za ispite).
ISCED	Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (engl. International Standard Classification of Education) — UNESCO-ov referentni okvir za statističko praćenje obrazovnih sistema.
Inkluzivno obrazovanje	Pravo na obrazovanje svake osobe tokom cijelog života, uključujući pravo osoba sa poteškoćama na prilagođenu podršku i pravo nadarenih na maksimalni razvoj potencijala.
Univerzalni dizajn učenja (UDL)	Okvir za dizajn kurikuluma koji pruža svim studentima jednake mogućnosti učenja kroz višestruke načine prezentacije, izražavanja i angažmana (CAST, 2018).

1.2. REFERENTNI OKVIRI ZA DEFINISANJE IZLAZNIH KOMPETENCIJA

1.2.1. Evolucija kvalifikacijskih okvira u Evropi

Evolucija kvalifikacijskih okvira unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) bila je temelj Bolonja procesa, pokazujući progresivan napor za unapređenje transparentnosti, priznavanja i mobilnosti.

1.2.1.1. *Historijski razvoj*

Osnovna vizija strukture kvalifikacija pojavila se sa Sorbonskom deklaracijom (1998.), koja je pozvala na zajednički referentni okvir. Bolonja deklaracija (1999.) direktno je ciljala na promovisanje zajedničkog okvira kvalifikacija. Berlinski komuniké (2003.) učinio je eksplicitnom posvećenost elaboriranju okvira kvalifikacija za EHEA. Razvoj je kulminirao u Bergen komunikéu (2005.), gdje su ministri formalno usvojili QF-EHEA.

Londonski komuniké (2007.) kritički je naglasio ulogu ishoda učenja u dizajniranju kvalifikacija. Jerevanski komuniké (2015.) pojačao je posvećenost samocertifikaciji nacionalnih kvalifikacijskih okvira. Pariški komuniké (2018.) usvojio je revidirani QF-EHEA, uključivši kratki ciklus i prepoznavši koncept mikrokvalifikacija.

Tiranski komuniké (2024.) potvrdio je ključne posvećenosti EHEA, uključujući: (a) nastavak implementacije sistema od tri ciklusa baziranog na QF-EHEA i ECTS-u, (b) mandat za reviziju ESG standarda (ESG 2027, očekivano usvajanje na ministarskoj konferenciji 2027. u Rumuniji/Moldaviji), (c) jačanje veze između kvalifikacijskih okvira i priznavanja prethodnog učenja, (d) podršku mikrokvalifikacijama i fleksibilnim putanjama učenja, te (e) digitalnu i zelenu tranziciju u visokom obrazovanju.

1.2.1.2. *QF-EHEA — Kvalifikacijski okvir Evropskog područja visokog obrazovanja*

Nakon revizije 2018. godine, QF-EHEA obuhvata generičke deskriptore bazirane na ishodima učenja (Dablinski deskriptori) za četiri nivoa: kratki ciklus, prvi ciklus (bachelor), drugi ciklus (master) i treći ciklus (doktorat). Dablinski deskriptori definišu pet kategorija ishoda učenja:

Kategorija	Opis
Znanje i razumijevanje	Obuhvata širinu i dubinu znanja u polju studija, uključujući kritičko razumijevanje teorija i principa.
Primjenjivanje znanja i razumijevanja	Sposobnost primjene znanja na profesionalan način, uključujući kompetencije demonstrirane kroz izvođenje i održavanje argumenata.
Donošenje sudova	Sposobnost prikupljanja i interpretiranja relevantnih podataka za informisanje rasuđivanja, uključujući refleksiju na socijalna, naučna ili etička pitanja.
Komunikacijske vještine	Sposobnost komuniciranja informacija, ideja, problema i rješenja specijalističkim i nespecijalističkim auditorijima.
Vještine učenja	Razvijene vještine učenja nužne za nastavak studija sa visokim stepenom autonomije.

Pored toga, postavljeni su rasponi ECTS kredita: kratki ciklus (tipično do 120 ECTS), prvi ciklus (tipično 180–240 ECTS) i drugi ciklus (tipično 60–120 ECTS, sa minimumom od 60 kredita na nivou drugog ciklusa).

1.2.1.3. *EQF — Evropski kvalifikacijski okvir*

EQF, uspostavljen 2008. i revidiran 2017. godine, pokriva sve nivoe obrazovanja (1–8) i fokusira se na progres učenja. Kategorije ishoda učenja prema EQF su: Znanje, Vještine, te Odgovornost i autonomija. EQF i QF-EHEA su potpuno kompatibilni i komplementarni.

Uz države članice EU, još 11 zemalja radi na provedbi EQF, uključujući Bosnu i Hercegovinu (kao zemlja kandidatkinja), Srbiju, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Albaniju i Tursku.

1.2.1.4. *OKOBiH — Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH*

Vijeće ministara BiH usvojilo je dokument 'Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini' (Službeni glasnik BiH, br. 31/2011). Kategorije ishoda učenja prema OKOBiH su:

Kategorija (OKOBiH)	Opis
Znanje	Činjenično i teorijsko znanje u području rada ili izučavanja.
Vještine	Spoznajne (kognitivne), psihomotoričke i socijalne vještine.
Kompetencije	Profesionalne kompetencije (primjena, prosuđivanje, upravljanje) i lične kompetencije (samostalnost, odgovornost, cjeloživotno učenje).

1.2.2. Generičke kompetencije po ciklusima studija — komparativni pregled

Naredne tabele prikazuju komparativni pregled deskriptora nivoa u području visokog obrazovanja prema tri okvira: EQF (revidiran 2017.), QF-EHEA (revidiran 2018.) i OKOBiH (2011.). Ovi deskriptori predstavljaju referentni okvir za formulisanje programskih ishoda učenja (u daljnjem tekstu: PLO) na Univerzitetu u Tuzli (u daljnjem tekstu: UNTZ).

1.2.2.1. Kratki ciklus studija

EQF (Nivo 5)	QF-EHEA (kratki ciklusi)	OKOBiH
<p>Znanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - sveobuhvatno, specijalizirano, činjenično i teorijsko znanje unutar polja rada ili studija i svijest o granicama tog znanja <p>Vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> - sveobuhvatan raspon kognitivnih i praktičnih vještina zahtijevanih za razvoj kreativnih rješenja apstraktnih problema <p>Odgovornost i autonomija</p> <ul style="list-style-type: none"> - iskazuje aktivnosti menadžmenta i supervizije u kontekstima rada ili studija gdje postoji nepredvidiva promjena - revidiraju i razvijaju performanse sebe i drugih 	<p>Kvalifikacije koje označavaju kompletiranje kratkog ciklusa visokog obrazovanja dodjeljuju se studentima koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - su demonstrirali znanje i razumijevanje u polju studija koje nadograđuje generalno srednjoškolsko obrazovanje i koje je tipično na nivou podržanom naprednim udžbenicima; takvo znanje obezbjeđuje podupiranje za polje rada ili zanimanja, lični razvoj, i dalje studije radi kompletiranja prvog ciklusa; - mogu primijeniti svoje znanje i razumijevanje u profesionalnim kontekstima; - imaju sposobnost da identifikuju i koriste podatke za formulisanje odgovora na dobro definisane konkretne i apstraktne probleme - mogu komunicirati o svom razumijevanju, vještinama i aktivnostima, s kolegama, supervizorima i klijentima - imaju vještine učenja za poduzimanje daljih studija sa nešto autonomije 	<p>Znanje</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posjeduje široko teoretsko i činjenično znanje, kao i specijalizirano praktično znanje vezano za određenu oblast učenja ili rada; - ima sposobnost analiziranja i sintetiziranja činjenica i teorijskih znanja, kao i njihovo vrednovanje; - ima sposobnost praktične primjene teorijskih znanja i činjenica, te njihovo analiziranje, sintetiziranje i vrednovanje. <p>Vještine</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - posjeduje široke, za određenu oblast vezane, teoretske i praktične vještine. - ima sposobnost jednostavnih apstraktnih kreativnih razmišljanja potrebnih za razvijanje rješenja apstraktnih problema u djelimično nepredvidivim uslovima.

		<p>- ima sposobnost složene upotrebe metoda, instrumenata, alata i materijala i izvođenja složenih pokreta u djelimično nepredvidivim uslovima, kao i izradu jednostavnih metoda, instrumenata, alata i materijala.</p> <p>Kompetencije</p> <p>Profesionalne kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstrira široko praktično iskustvo u radu ili učenju; - demonstrira kapacitet da primjenjuje znanje i vještine u iznalaženju strateških rješenja za dobro definirane apstraktne i konkretne probleme; - ima kapacitet za preuzimanje pune odgovornosti u upravljanju/koordiniranju ljudi i projekata u djelimično nepredvidivim uslovima; - ima ograničenu odgovornost za vrednovanje unapređenja aktivnosti u djelimično nepredvidivim uslovima. <p>Lične kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuje nezavisnost u učenju, te volju i pozitivan stav prema ključnim kompetencijama cjeloživotnog učenja kao što je npr. učiti kako učiti; komunikacija na stranim jezicima; digitalne kompetencije; osjećaj za inicijativu i preduzetništvo
--	--	---

1.2.2.2. Prvi ciklus studija (Bachelor)

EQF (Nivo 6)	QF-EHEA (I ciklus)	OKOBiH
<p>Znanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - napredno znanje o polju rada ili studija, uključujući kritičko razumijevanje teorija i 	<p>Kvalifikacije koje označavaju kompletiranje prvog ciklusa dodjeljuju se studentima koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - su demonstrirali znanje i razumijevanje u polju studija koje 	<p>Znanje</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuje znanje i razumijevanje u području studija, koje se nadovezuje na njihovo srednjoškolsko

<p>principa</p> <p>Vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> - napredne vještine, koje demonstriraju vičnost i inovacije, zahtijevane za rješavanje složenih i nepredvidivih problema u specijaliziranom polju rada ili studija <p>Odgovornost i autonomija</p> <ul style="list-style-type: none"> - upravlja složenim tehničkim ili profesionalnim aktivnostima ili projektima, preuzimajući odgovornost za odlučivanje u nepredvidivim kontekstima rada ili studija - preuzima odgovornost za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i grupa 	<p>nadograđuje njihovo generalno srednjoškolsko obrazovanje, i koje je tipično na nivou koji, uz podršku naprednim udžbenicima, uključuje neke aspekte koji će biti informisani znanjem o najvažnijim dijelovima njihovog polja studija;</p> <ul style="list-style-type: none"> - mogu primijeniti svoje znanje i razumijevanje na način koji ukazuje na profesionalni pristup njihovom radu ili zanimanju, i imaju kompetencije tipično demonstrirane kroz izvođenje i održavanje argumenata i rješavanje problema unutar njihovog polja studija; - imaju sposobnost da prikupe i interpretiraju relevantne podatke (obično unutar svog polja studija) kako bi informisali rasuđivanje koje uključuje refleksiju na relevantna socijalna, naučna ili etička pitanja; - mogu komunicirati informacije, ideje, probleme i rješenja i specijalističkim i nespecijalističkim auditorijima; - su razvili one vještine učenja koje su im nužne za nastavak poduzimanja daljeg studija sa visokim stepenom autonomije. 	<p>obrazovanje i koje je uobičajeno na tom nivou, uz podršku odgovarajućih resursa za učenje (tekstova i informacionih i komunikacijskih tehnologija), koje uključuje neke aspekte koji će se zasnivati na poznavanju najnaprednijih dostignuća u datom području studija.</p> <p>Vještine</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - može primijeniti detaljno znanje i kritičko razumijevanje principa vezanih za dato područje studija/discipline na način koji pokazuje profesionalan pristup radu ili struci, te posjeduje kompetencije koje se obično pokazuju formiranjem i potkrepljivanjem argumenata i rješavanjem problema unutar datog područja studija; - može primijeniti osnovne metode sticanja znanja i aplikativna istraživanja u datoj disciplini, te je u stanju da odluči o tome koji pristup da upotrijebi za rješavanje datog problema, i svjesna je toga u kojoj mjeri je odabrani pristup primjeren rješavanju takvog problema; - može komunicirati koristeći znanje jednog ili više stranih jezika, i komunikacijskih tehnologija, informacije, ideje, probleme i rješenja, i auditoriju koji nije specijalizovan i koji je specijalizovan za dato područje izučavanja. <p>Kompetencije</p> <p>Profesionalne kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ima sposobnost da prikuplja i tumači relevantne podatke (obično unutar datog područja studija) na osnovu kojih donosi sudove koji sadrže razmišljanja o relevantnim društvenim naučnim ili etičkim pitanjima.
---	--	---

		<p>Lične kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - je izgradila vještine učenja neophodne za dalji studij, uz visok stepen autonomije i akademskih vještina i svojstava neophodnih za istraživački rad, shvatanje i procjenu novih informacija, koncepata i dokaza iz različitih izvora; - posjeduje temelj za buduće samousmjeravanje i cjeloživotno učenje; - je stekla interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene za zapošljavanje i/ili dalji studij.
--	--	--

Napomena za umjetničko-nastavne programe (ADU): Na Akademiji dramskih umjetnosti UNTZ (studijski programi Gluma i Produkcija), Dublin deskriptori se primjenjuju na sljedeći način:

- „Znanje i razumijevanje" — obuhvata poznavanje teorije drame, historije pozorišta/filma, dramaturgije, kao i razumijevanje glumačkih/producentkih metoda i tehnika;
- „Primjena znanja" — manifestira se kroz scenski nastup, režiju probe, produkciju scenskog/filmskog djela, a ne samo kroz pismenu ili usmenu demonstraciju;
- „Donošenje sudova" — uključuje kreativnu interpretaciju dramskog teksta, kritičku analizu scenskog djela i estetsku prosudbu;
- „Komunikacija" — pored verbalne i pismene, obuhvata i scensku komunikaciju (glas, tijelo, emocija, prostor);
- „Vještine učenja" — odnosi se na sposobnost autonomnog kreativnog razvoja, praćenja savremenih scenskih praksi i cjeloživotnog umjetničkog usavršavanja.

U svim slučajevima gdje priručnik koristi termin „istraživanje", za umjetničke programe to uključuje i umjetničko istraživanje kroz praksu (artistic research through practice).

1.2.2.3. Drugi ciklus studija (Master)

EQF (Nivo 7)	QF-EHEA (II ciklus)	OKOBiH*
<p>Znanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - visoko specijalizirano znanje, od kojeg je neko najvažnije znanje u polju rada ili studija, kao osnova za originalno razmišljanje i/ili istraživanje - kritička svijest o pitanjima znanja u polju i na presjeku između različitih polja 	<p>Kvalifikacije koje označavaju kompletiranje drugog ciklusa dodjeljuju se studentima koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - su demonstrirali znanje i razumijevanje koje je zasnovano i proširuje i/ili unapređuje ono koje je tipično povezano s prvim ciklusom, i koje obezbjeđuje bazu ili priliku za originalnost u razvijanju i/ili primjenjivanju ideja, često unutar konteksta istraživanja; - mogu primijeniti svoje znanje i 	<p>Znanje</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - može pokazati sistematično razumijevanje i savladavanje znanja u svom području studija/disciplini, koje se temelji na, odnosno proširuje i/ili nadograđuje sa nivoom dodiplomskog studija (prvi stepen), i što predstavlja osnov ili mogućnost za originalnost pri razvoju i/ili primjeni ideja,

EQF (Nivo 7)	QF-EHEA (II ciklus)	OKOBiH*
<p>Vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> - specijalizirane vještine rješavanja problema zahtijevane u istraživanju i/ili inovacijama kako bi se razvilo novo znanje i procedura i integrisalo znanje iz različitih polja <p>Odgovornost i autonomija</p> <ul style="list-style-type: none"> - upravlja i transformiše kontekste rada ili studija koji su složeni, nepredvidivi i zahtijevaju nove strateške pristupe - preuzima odgovornost za doprinos profesionalnom znanju i praksi i/ili za revidiranje strateških performansi timova 	<p>razumijevanje, i sposobnosti rješavanja problema u novim ili nepoznatim okruženjima unutar širih (ili multidisciplinarnih) konteksta povezanih s njihovim poljem studija;</p> <ul style="list-style-type: none"> - imaju sposobnost da integrišu znanje i rješavaju složenost, i formulišu prosudbe s nekompletnim ili ograničenim informacijama, ali koje uključuju reflektiranje na socijalne i etičke odgovornosti povezane s primjenom njihovog znanja i prosudbi - mogu komunicirati svoje zaključke, i znanje i obrazloženja koji ih podupiru, auditorijima specijalista i nespecijalista jasno i nedvosmisleno; - imaju vještine učenja koje im omogućuju nastavak studija na način koji može biti uglavnom samousmjeren ili autonoman. 	<p>obično u kontekstu istraživačkog rada.</p> <p>Vještine</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - može primijeniti svoje znanje i razumijevanje, kao i sposobnosti rješavanja problema, na nove i nepoznate sredine unutar šireg (ili interdisciplinarnog) konteksta u vezi sa njihovim područjem studija; - može primijeniti konceptualno i apstraktno razmišljanje, uz visok nivo sposobnosti i kreativnosti, čime se omogućava: - kritička ocjena trenutnog istraživačkog i akademskog rada na najvišem nivou u datoj disciplini, - ocjena različitih metodologija, formiranje kritičkog mišljenja i ponuda alternativnih rješenja. <p>Kompetencije</p> <p>Profesionalne kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ima sposobnost da integriira znanje i bavi se složenim problemima, te da formuliira sudove na osnovu nepotpunih ili ograničenih informacija, ali uz razmišljanje o socijalnim i etičkim odgovornostima vezanim za primjenu njihovog znanja ili sudova; - može prenositi svoje zaključke, znanje i razmišljanja na kojima se oni temelje, uz korištenje odgovarajućeg/ odgovarajućih jezika, auditoriju koji nije specijalizovan i koji je specijalizovan, jasno i nedvosmisleno.

EQF (Nivo 7)	QF-EHEA (II ciklus)	OKOBiH*
		<p>Lične kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - je u stanju da svoje znanje podigne na viši nivo, produbi razumijevanje svog područja studija ili discipline, i kontinuirano razvija sopstvene vještine, kroz samostalno učenje i razvoj; - ima vještine učenja koje joj omogućavaju da nastavi studij na način koji će uglavnom biti samousmjeren i autonoman; - je stekla interpersonalne vještine i vještine timskog rada, primjerene različitim kontekstima učenja i zaposlenja, te pokazuje sposobnost vođenja i/ili pokretanja inicijative i daje doprinos promjeni i razvoju.

*Integrirani studij na Univerzitetu u Tuzli omogućava sticanje kvalifikacija II ciklusa studija.

1.2.2.4. Treći ciklus studija (Doktorat)

EQF (nivo 8)	QF-EHEA (III ciklus)	OKOBiH
<p>Znanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - znanje na najnaprednijoj granici polja rada ili studija i na presjeku između polja <p>Vještine</p> <ul style="list-style-type: none"> - najnaprednije i najspecijaliziranije vještine i tehnike, uključujući sintezu i evaluaciju, zahtijevane za rješavanje kritičnih problema u istraživanju i/ili inovacijama i za proširenje i redefinisavanje postojećeg znanja ili profesionalne prakse <p>Odgovornost i autonomija</p> <ul style="list-style-type: none"> - demonstriraju značajan autoritet, inovacije, autonomiju, naučni i profesionalni integritet i održivu posvećenost razvoju novih ideja ili 	<p>Kvalifikacije koje označavaju kompletiranje trećeg ciklusa se dodjeljuju studentima koji:</p> <ul style="list-style-type: none"> - su demonstrirali sistematično razumijevanje polja studija i vičnost u vještinama i metodama istraživanja povezanim s tim poljem; - su demonstrirali sposobnost da zamisle, dizajniraju, implementiraju i adaptiraju značajan proces istraživanja s naučnim integritetom; - su dali doprinos kroz originalno istraživanje koje pomjera granicu znanja razvijanjem značajnog opusa radova, od kojih neki zaslužuju nacionalnu ili međunarodnu recenziranu publikaciju; - su sposobni za kritičku 	<p>Znanje</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuje sistematično razumijevanje područja studija i vladanje vještinama i metodama istraživačkog rada u vezi sa zadatim područjem. <p>Vještine</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pokazuje sposobnost da definiše studijski projekat istraživanja, a zatim provede istraživanje u skladu a metodologijom date nauke; - originalnim istraživanjem daje vlastiti

<p>procesa u najvažnijem dijelu konteksta rada ili studija uključujući istraživanje</p>	<p>analizu, evaluaciju i sintezu novih i složenih ideja;</p> <ul style="list-style-type: none"> - mogu komunicirati sa svojim kolegama, većom zajednicom naučnika i s društvom generalno o svom području stručnosti; - će po očekivanju moći promovirati, unutar akademskih i profesionalnih konteksta, tehnološki, društveni ili kulturološki napredak u društvu baziranom na znanju. 	<p>naučni doprinos koji proširuje granice spoznaje u datoj oblasti;</p> <ul style="list-style-type: none"> - će nastaviti naučna istraživanja i razvoj te biti pokretač i nosilac napretka u društvu zasnovanom na znanju, doprinoseći stalno razvoju novih tehnika, ideja ili pristupa. <p>Kompetencije</p> <p>Profesionalne kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - je sposobna za kritičku analizu, vrednovanje i sintezu novih i složenih ideja. <p>Lične kompetencije</p> <p>Ova osoba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - može u vezi sa svojim područjem stručnog i naučnog znanja komunicirati s kolegama, širom naučnom zajednicom i društvom
---	--	---

1.3. PROGRAMSKI ISHODI UČENJA (PLO) — SMJERNICE ZA FORMULISANJE

Ovdje se daju detaljne smjernice za formulisanje ishoda učenja na nivou studijskog programa (engl. Programme Learning Outcomes — PLO), što je preduslov za kvalitetno mapiranje na nivou predmeta.

1.3.1. Značaj programskih ishoda učenja

PLO definišu šta se od studenata očekuje da znaju i mogu učiniti po završetku cijelog studijskog programa. Oni predstavljaju obećanje koje institucija daje studentima, poslodavcima i društvu o kompetencijama diplomanta. Korist koju imaju korisnici od definisanih PLO:

<p>Student</p>	<p>Jasno komunicira što će znati i moći po završetku studija; olakšava planiranje učenja i samoprocjenu napretka.</p>
<p>Nastavnik</p>	<p>Usmjerava dizajn kurikuluma, izbor nastavnih metoda i vrednovanja; osigurava koherentnost programa.</p>

Vanjsko okruženje (poslodavac)	Omogućuje razumijevanje kompetencija diplomanta; olakšava zapošljavanje i mobilnost.
Visokoškolska ustanova	Osigurava transparentnost, kvalitetu i međunarodnu usporedivost programa; temelj za akreditaciju (HEA BiH, Kriterij 2.2.2).
Agencija za kvalitet	Pružna osnovu za eksternu evaluaciju i provjeru usklađenosti sa kvalifikacijskim okvirima (ESG 2015, Standard 1.2).

1.3.2. Kategorije programskih ishoda učenja

PLO se formulišu u uopćenoj, generičkoj formi i grupišu prema pet kategorija Dublinskih deskriptora, čime se osigurava usklađenost sa QF-EHEA (vidjeti tačku 1.2.2 — Generičke kompetencije po ciklusima studija). Svaki studijski program na UNTZ treba definisati PLO u svakoj od sljedećih kategorija:

Kategorija PLO	Ključna pitanja za formulisanje	Primjeri za ADU
PLO-A: Znanje i razumijevanje	Šta student zna i razumije nakon završetka programa? Koje teorije, principe i činjenice savladava?	Studenti posjeduju teorijska i historijska znanja o pozorištu, filmu, radiju i televiziji te razumiju osnovne principe i koncepte scenske i produkcijske prakse.
PLO-B: Primjena znanja	Kako student primjenjuje znanje? U kojim profesionalnim kontekstima demonstrira kompetencije?	Studenti primjenjuju stečeno znanje u profesionalnim i umjetničkim kontekstima kroz realizaciju scenskih i produkcijskih zadataka, uključujući nastup, organizaciju i realizaciju projekata.
PLO-C: Sposobnost prosuđivanja	Kako student prikuplja i interpretira podatke? Kako donosi sudove o etičkim, društvenim i naučnim pitanjima?	Studenti prikupljaju i interpretiraju relevantne informacije, te donose utemeljene stručne i estetske sudove u vezi sa dramskim tekstom, scenskim materijalom i produkcijskim procesima.
PLO-D: Komunikacijske vještine	Kako student komunicira stručne sadržaje? Specijalističkim i nespecijalističkim auditorijima? Na stranim jezicima?	Studenti komuniciraju umjetničke i stručne sadržaje različitim auditorijima, koristeći scenski izraz, standard bosanskog jezika i funkcionalnu upotrebu dijalekatskih oblika u skladu sa zahtjevima dramskog i scenskog konteksta.
PLO-E: Sposobnost učenja	Koje vještine učenja student razvija za dalji studij i cjeloživotno obrazovanje? Koliki stepen autonomije postiže?	Studenti razvijaju sposobnost samostalnog učenja i kontinuiranog profesionalnog usavršavanja, te izgrađuju vlastiti umjetnički glumački i produkcijski razvoj.

1.3.3. Opći i specifični ishodi učenja programa

Opći (generički) ishodi učenja opisuju univerzalne kompetencije diplomanta koje su zajedničke različitim programima i disciplinama. Najčešće se dijele na:

Kategorija generičkih kompetencija	Primjeri
Kognitivne kompetencije	Analitičko i kritičko mišljenje, rješavanje problema, donošenje odluka, sinteza i interpretacija informacija.
Komunikacijske kompetencije	Usmena i pisana komunikacija, prezentacijske vještine, argumentiranje, komunikacija na stranom jeziku.
Socijalne i interpersonalne	Timski rad, vođenje i organizacija tima, interkulturalna osjetljivost, rješavanje konflikata.
Organizacijske i upravljačke	Upravljanje vremenom, preuzimanje odgovornosti, organizacija rada, projektno upravljanje.
Etičke i profesionalne	Etičko djelovanje, akademski integritet, društvena odgovornost, profesionalna autonomija.
Digitalne i informacijske	Korištenje digitalnih alata, informacijska pismenost, kritičko vrednovanje izvora, sigurnost podataka.

Specifični ishodi učenja opisuju stručna znanja i vještine karakteristične za konkretni studijski program. Oni su vezani uz konkretno stručno područje, usmjereni na primjenu znanja u struci, mjerljivi i provjerljivi, te povezani s profesionalnim kompetencijama i standardima zanimanja.

1.3.4. Postupak formulisanja PLO — pristup od vrha prema dnu

Proces kreiranja ishoda učenja kreće s vrha, pri čemu se najprije definišu programski ishodi učenja, a zatim ishodi na nivou predmeta i nastavnih jedinica. Provjera kvalitete ide u suprotnom smjeru, od dna prema gore.

Koraci formulisanja PLO su:

Korak	Opis i aktivnosti
1. Analiza konteksta	Razmotriti: kvalifikacijski okvir (OKOBiH/EQF/QF-EHEA) za odgovarajući ciklus, standarde zanimanja (ako postoje), potrebe tržišta rada, profil diplomanta, strateške ciljeve fakulteta i univerziteta.
2. Konsultacije	Uključiti: nastavno osoblje, studente (ESG 1.2), poslodavce, profesionalna udruženja, alumni mrežu. Za nove programe ovo je obavezno.
3. Izrada nacрта	Formulisati 8–15 PLO koji pokrivaju svih pet kategorija Dublinskih deskriptora (vidjeti tačku 1.2.2). Koristiti aktivne glagole primjerene ciklusu studija.
4. Provjera usklađenosti	Svaki PLO provjeriti prema Dublin deskriptorima za odgovarajući ciklus (vidjeti tačku 1.2.2). Osigurati da PLO kao cjelina pokrivaju sve kategorije.
5. Kodiranje	Dodijeliti jedinstvene oznake: PLO-A1, PLO-A2 (znanje), PLO-B1 (primjena), PLO-C1 (prosuđivanje), PLO-D1 (komunikacija), PLO-E1

	(učenje).
6. Validacija	Osoblje za kvalitet fakulteta provjerava kompletnost, usklađenost i relevantnost. Vijeće fakulteta formalno usvaja PLO.

1.3.5. Preporučeni Bloom nivoi po ciklusima studija

Pri formulisanju PLO, kognitivni nivo (prema Bloom-ovoj taksonomiji) treba odgovarati ciklusu studija:

Ciklus	Očekivani Bloom nivoi
I ciklus (EQF 6)	Dominiraju nivoi 1–4 (Pamćenje, Razumijevanje, Primjena, Analiza); završni predmeti dosežu nivo 5 (Vrednovanje).
II ciklus (EQF 7)	Dominiraju nivoi 4–6 (Analiza, Vrednovanje, Kreiranje); naglasak na kritičkom mišljenju i originalnosti.
III ciklus (EQF 8)	Dominiraju nivoi 5–6 (Vrednovanje, Kreiranje); naglasak na originalnom istraživačkom doprinosu.

Specifičnost za ADU: Na umjetničkim studijskim programima (Gluma, Produkcija), Bloom nivoi 5–6 (Vrednovanje i Kreiranje) pojavljuju se znatno ranije nego na naučnim programima — već od I ciklusa. Scenski nastup, kreacija lika, režija i produkcija su inherentno kreativni procesi (Bloom 6), dok kritička analiza vlastitog i tuđeg rada (Bloom 5) čini osnovu razvoja umjetnika. Stoga je na ADU preporučena distribucija: I ciklus — Bloom 2–6 (sa naglaskom na 3–6 za praktične predmete), II ciklus — Bloom 4–6.

1.4. BLOOM-OVA TAKSONOMIJA — REVIDIRANA VERZIJA

Bloom-ova taksonomija obrazovnih ciljeva, prvobitno predložena 1956. godine od strane Benjamina S. Blooma, revidirana je 2001. godine od strane Lorina Andersona i Davida Krathwohla. Revidirana taksonomija predstavlja savremeni standard za formulisanje ishoda učenja u visokom obrazovanju i koristi se kao osnova za definiranje ishoda učenja na UNTZ.

1.4.1. Ključne promjene u revidiranoj taksonomiji

Promjena	Opis
Terminološke promjene	Nazivi kategorija promijenjeni iz imenica u glagole, naglašavajući aktivnu prirodu mišljenja: Znanje -> Pamćenje, Sinteza -> Kreiranje.
Strukturalne promjene	Kreiranje zauzima najviše mjesto u hijerarhiji, iznad Vrednovanja. Dodana dvodimenzionalna matrica.
Nova dimenzija znanja	Četiri vrste znanja: Činjenično (terminologija, detalji), Konceptualno (klasifikacije, teorije), Proceduralno (metode, tehnike), Metakognitivno (strateško znanje, samospoznaja).

1.4.2. Tri područja učenja

Prema Bloom-ovoj taksonomiji, rezultati učenja kategoriziraju se u tri međusobno povezana područja: (1) Kognitivno područje — intelektualne vještine, (2) Afektivno područje — emocionalne reakcije i vrijednosti i (3) Psihomotoričko područje — fizičke i motoričke sposobnosti.

1.4.3. Kognitivno područje — šest nivoa

Nivo	Definicija	Procesi	Aktivni glagoli	Primjer
1. Pamćenje (engl. Remembering)	Prepoznavanje i prisjećanje relevantnog znanja iz dugoročne memorije.	Prepoznavanje, prisjećanje	citirati, definirati, grupirati, identificirati, imenovati, kopirati, nabrojati, naći, navesti, numerirati, obilježiti, opisati, ponoviti, prepoznati, prisjetiti se, reproducirati, zapamtiti	Student će moći nabrojati glavne karakteristike određenog ekonomskog sistema.
2. Razumijevanje (engl. Understanding)	Konstruiranje značenja iz poruka. Uključuje interpretiranje, klasificiranje, sumiranje, zaključivanje.	Interpretiranje, navođenje primjera, klasificiranje, sumiranje, zaključivanje, uspoređivanje, objašnjavanje	diskutirati, generalizirati, identificirati, ilustrirati, interpretirati, izračunati, klasificirati, objasniti, opisati, parafrazirati, predvidjeti, prepoznati, rezimirati, sumirati, usporediti	Student će moći objasniti uzročno-posljedičnu vezu između inflacije i nezaposlenosti.
3. Primjena (engl. Applying)	Korištenje naučenih procedura u poznatim ili novim situacijama.	Izvršavanje, implementiranje	demonstrirati, interpretirati, izabrati, izračunati, odabrati, predvidjeti, prikazati, primijeniti, pripremiti, producirati, riješiti, simulirati, skicirati, upotrijebiti	Student će moći primijeniti metodu analize troškova i koristi na investicijskom projektu.
4. Analiza (engl. Analyzing)	Rastavljanje materijala na dijelove i određivanje odnosa dijelova prema cjelini.	Razlikovanje, organiziranje, atribuiranje	analizirati, debatirati, identificirati, ilustrirati, kategorizirati, klasificirati, kritizirati, odrediti, podijeliti, povezati, testirati, usporediti, ispitati, kontrastirati, razlikovati, strukturirati	Student će moći analizirati finansijske izvještaje kako bi identificirao ključne pokazatelje likvidnosti.
5. Vrednovanje (engl. Evaluating)	Donošenje sudova zasnovanih na	Provjera, kritiziranje	interpretirati, izabrati, izmjeriti, obraniti, obrazložiti,	Student će moći procijeniti adekvatnost

	kriterijima i standardima.		odlučiti, podržati, predvidjeti, preporučiti, usporediti, zaključiti, procijeniti, argumentirati, verificirati, rangirati	predložene marketinške strategije.
6. Kreiranje (engl. Creating)	Spajanje elemenata u koherentnu ili funkcionalnu cjelinu; reorganiziranje u novi obrazac. Najviši nivo.	Generiranje, planiranje, produciranje	formulirati, generalizirati, generirati, integrirati, kategorizirati, kombinirati, kreirati, modificirati, napraviti, organizirati, osmisliti, planirati, predložiti, pripremiti, razviti, rekonstruirati, sastaviti	Student će moći kreirati originalni poslovni plan za novo poduzeće.

Za umjetničke studijske programe, ishodi učenja formulišu se pomoću aktivnih glagola koji odražavaju specifičnosti glumačke i produkcijske prakse.

U oblasti glume i scenske umjetnosti koriste se glagoli kao što su: interpretirati (Bloom 2–4), improvizirati (Bloom 3–6), režirati (Bloom 6), iscenirati (Bloom 6), dramaturški oblikovati (Bloom 5–6) i scenski izvesti (Bloom 3–5).

U oblasti produkcije i organizacije umjetničkih projekata koriste se glagoli kao što su: planirati, organizirati, koordinirati, upravljati i realizirati (Bloom 3–6), u skladu sa složenošću zadataka i nivoom studija.

Ovi glagoli koriste se za opisivanje ishoda učenja na predmetima glumačke i produkcijske prakse.

1.4.4. Afektivno područje — pet nivoa

Nivo	Definicija	Aktivni glagoli
1. Prihvatanje (Receiving)	Spremnost za obraćanje pažnje na fenomen ili stimulans.	pitati, odabrati, opisati, slijediti, identificirati, locirati, imenovati, selektirati, odgovoriti
2. Reagiranje (Responding)	Aktivno sudjelovanje, pokazivanje interesa i motivacije.	odgovoriti, pomoći, uskladiti, diskutirati, izvesti, prezentirati, čitati, izvijestiti, napisati
3. Usvajanje vrijednosti (Valuing)	Pripisivanje vrijednosti objektu, fenomenu ili ponašanju.	dovršiti, demonstrirati, razlikovati, objasniti, slijediti, inicirati, opravdati, predložiti
4. Organiziranje vrijednosti (Organization)	Organiziranje vrijednosti u prioritete, rješavanje konflikata.	pridržavati se, mijenjati, kombinirati, usporediti, obraniti, formulirati, integrirati, organizirati

5. Karakterizacija (Characterization)	Vrijednosni sistem kontrolira ponašanje. Konzistentnost i predvidljivost.	djelovati, razlikovati, utjecati, modificirati, praktisirati, predložiti, kvalificirati, verificirati
--	---	---

1.4.5. Psihomotoričko područje — pet nivoa

Nivo	Definicija	Aktivni glagoli
a) Imitacija	Oponašanje radnji nakon promatranja demonstracije. Najniži nivo.	kopirati, slijediti, ponoviti, replicirati, reproducirati, pratiti
b) Manipulacija	Izvođenje radnji slijedeći upute i kroz praksu.	završiti, demonstrirati, izvršiti, implementirati, izvesti, proizvesti, pokazati
c) Precizacija	Izvođenje vještine pouzdano, nezavisno od pomoći.	kalibrirati, kontrolirati, demonstrirati, usavršiti, izvesti precizno
d) Artikulacija	Koordinacija niza radnji, postizanje harmonije.	prilagoditi, konstruirati, kombinirati, koordinirati, integrirati, modificirati
e) Naturalizacija	Vještina je automatska i intuitivna. Najviši nivo.	dizajnirati, razviti, izmisliti, upravljati projektom, automatski izvesti

Na Akademiji dramskih umjetnosti, psihomotoričko područje ima izuzetnu važnost jer glumačka i produkcijska praksa zahtijevaju razvoj i integraciju tjelesnih, govornih, glasovnih, izražajnih i organizacionih vještina. Sljedeća tabela prikazuje kako se pet nivoa psihomotoričkog područja manifestira u kontekstu glumačke i produkcijske prakse:

Nivo	Opći opis	Manifestacija na ADU (Gluma)	Manifestacija na ADU (Produkcija)
a) Imitacija	Oponašanje nakon demonstracije	Student reproducira osnovne elemente scenskog izraza (pokret, glas, emocionalni impuls) prema demonstraciji pedagoga.	Student reproducira osnovne produkcijske procedure prema zadanom modelu i uputama.
b) Manipulacija	Izvođenje prema uputama	Student izvodi zadane scenske zadatke (etide, monologe, scene) u skladu s redateljskim i pedagoškim uputama.	Student realizira osnovne produkcijske zadatke (organizacija proba, casting, budžetiranje) prema definisanom planu.
c) Precizacija	Pouzdana, nezavisno izvođenje	Student samostalno interpretira dramski materijal uz kontrolu glasa, govora, tijela i misaono-emocionalnog izraza.	Student samostalno koordinira produkcijski proces manjeg scenskog ili audiovizuelnog projekta.

d) Artikulacija	Koordinacija niza radnji u harmoniji	Student integrira glumačku tehniku, scenski govor, scenski pokret i glasovni izraz u koherentnu i funkcionalnu scensku izvedbu.	Student koordinira i usklađuje sve segmente produkcije (umjetničke, tehničke i organizacione) u jedinstven realizacijski proces.
e) Naturalizacija	Automatska, intuitivna vještina	Student ostvaruje autentičnu i uvjerljivu scensku izvedbu u kojoj se glumačka tehnika primjenjuje prirodno, bez vidljive tehnike i mehaničnosti.	Student samostalno i sigurno vodi produkcijski proces, pravovremeno prepoznaje izazove i donosi optimalne organizacijske i kreativne odluke.

1.4.6. Dvodimenzionalna matrica znanja i kognitivnih procesa

Anderson i Krathwohl (2001) uveli su dvodimenzionalnu matricu koja kombinuje kognitivne procese (horizontalna osa) sa vrstama znanja (vertikalna osa). Ova matrica omogućava preciznije definiranje ishoda učenja.

Dimenzija znanja	1. Pamti	2. Razum.	3. Primij.	4. Anal.	5. Vred.	6. Kreira
A. Činjenično	✓	✓	✓			
B. Konceptualno	✓	✓	✓	✓	✓	
C. Proceduralno		✓	✓	✓	✓	✓
D. Metakognitivno			✓	✓	✓	✓

Napomena: ✓ označava tipične kombinacije. Metakognitivno znanje je dodano u revidiranoj taksonomiji i odnosi se na svijest o vlastitom mišljenju. Nastavnici trebaju težiti ravnomjernoj zastupljenosti relevantnih polja matrice u ishodima učenja.

1.5. SOLO TAKSONOMIJA — KOMPLEMENTARNI OKVIR

1.5.1. Uvod u SOLO taksonomiju

SOLO (engl. Structure of the Observed Learning Outcome) taksonomija, razvijena od strane Biggs-a i Collis-a (1982), klasificira ishode učenja prema njihovoj strukturalnoj složenosti. Dok Bloom-ova taksonomija klasificira vrstu kognitivnog procesa (šta student radi), SOLO opisuje kvalitativnu dubinu razumijevanja (koliko dobro to radi).

SOLO je posebno koristan u kontekstu konstruktivnog povezivanja jer omogućuje nastavnicima da precizno definišu: (a) šta znači minimalni standard postignuća za određeni ishod učenja (za ocjenu E/6), (b) kako izgledaju progresivno bolji nivoi postignuća (za ocjene 7–10), te (c) kako dizajnirati rubrike koje jasno razlikuju nivoe kvalitete rada.

1.5.2. Pet nivoa SOLO taksonomije

SOLO nivo	Opis	Ocjena (UNTZ)
1. Predstrukturalni (engl. Prestructural)	Student ne razumije suštinu zadatka. Odgovori su netačni, irelevantni ili pokazuju potpuno nerazumijevanje.	Nedovoljno (F / ocjena 5)
2. Jednostrukturalni (engl. Unistructural)	Student prepoznaje jedan relevantan aspekt. Odgovor je parcijalan, ali pokazuje početak razumijevanja.	Dovoljno (E / ocjena 6)
3. Višestrukturalni (engl. Multistructural)	Student prepoznaje više relevantnih aspekata, ali ih ne povezuje u koherentnu cjelinu.	Dobar/Vrlo dobar (C–B / ocjena 7–8)
4. Relacijski (engl. Relational)	Student integrira više aspekata u koherentnu strukturu, razumije veze i odnose između dijelova.	Vrlo dobar/Odličan (B–A / ocjena 9)
5. Prošireni apstraktni (engl. Extended Abstract)	Student generalizira izvan datog konteksta, stvara nove hipoteze, kritički evaluira i predlaže originalna rješenja.	Odličan (A / ocjena 10)

1.5.3. Povezivanje Bloom-ove i SOLO taksonomije

Bloom-ova i SOLO taksonomija su komplementarne, ne konkurentske. Bloom-ova taksonomija definiše vrstu kognitivne aktivnosti (glagol u ishodu učenja), dok SOLO definiše dubinu i kvalitetu demonstriranog razumijevanja. Njihovo kombinovano korištenje daje nastavniku okvir za formulisanje ishoda učenja, dizajn aktivnosti i kreiranje rubrika.

Bloom nivo	Tipični SOLO nivo	Karakteristika
Bloom nivoi 1–2 (Pamćenje, Razumijevanje)	Tipično odgovara SOLO nivoima 2–3 (Jednostrukturalni, Višestrukturalni)	Student nabraja ili objašnjava individualne koncepte.
Bloom nivoi 3–4 (Primjena, Analiza)	Tipično odgovara SOLO nivoima 3–4 (Višestrukturalni, Relacijski)	Student primjenjuje i povezuje koncepte u koherentnu strukturu.
Bloom nivoi 5–6	Tipično odgovara SOLO	Student integrira, kritički

(Vrednovanje, Kreiranje)	nivoima 4–5 (Relacijski, Prošireni apstraktni)	evaluira i generalizira izvan zadanog konteksta.
---------------------------------	--	--

1.5.4. Primjena SOLO taksonomije u praksi na UNTZ

Nastavnicima na UNTZ preporučuje se korištenje SOLO taksonomije u sljedećim kontekstima:

(a) Dizajn rubrika ocjenjivanja: SOLO nivoi (1–5) prirodno odgovaraju razinama postignuća u rubrikama (F, E, C, B, A). Umjesto generičkih opisa, nastavnik koristi SOLO deskriptore za precizno razlikovanje nivoa kvalitete.

(b) Formulisanje ishoda učenja: Bloom definiše glagol (vrstu aktivnosti), a SOLO pomaže odrediti dubinu koja se očekuje na minimalnom nivou (ocjena 6/E) — obično SOLO nivo 2 (jednostrukturalni) za uvodne predmete ili SOLO nivo 3–4 za napredne.

(c) Povratna informacija studentima: SOLO okvir (engl. framework) omogućava specifičnu povratnu informaciju: Vaš rad je na višestrukturalnom nivou - nabrojali ste tri uzroka, ali niste objasnili vezu između njih. Za viši nivo, integrišite aspekte u koherentnu analizu.

(d) Kalibracija ocjenjivanja: SOLO pruža zajednički jezik za moderaciju ocjenjivanja između nastavnika. Olakšava usaglašavanje interpretacije rubrika (tačka 3.1.8 — Moderacija i kalibracija ocjenjivanja).

(e) Primjena SOLO na umjetničkim programima (ADU): Na predmetima scenske prakse, SOLO nivoi se interpretiraju kroz kvalitetu umjetničkog izraza:

- **Predstrukturalni (F):** Student ne razumije scenski zadatak; izvedba je nekoherentna.
- **Jednostrukturalni (E/6):** Student prepoznaje jedan aspekt lika/scene ali ga ne razvija; izvedba je površna.
- **Višestrukturalni (C–B/7–8):** Student demonstrira više elemenata glumačke tehnike, ali izvedba nije integrisana.
- **Relacijski (B–A/9):** Student stvara koherentan scenski lik u kome su glas, tijelo, emocija i tekst integrisani.
- **Prošireni apstraktni (A/10):** Student transcendiru zadani okvir — nudi originalna kreativna rješenja, izvedba je autentična i umjetnički zrela.

Napomena: Detaljniji primjeri primjene SOLO taksonomije u dizajnu rubrika nalaze se u tački 3.1.7 — Rubrike i kriteriji ocjenjivanja.

2. POVEZIVANJE ISHODA UČENJA STUDIJSKOG PROGRAMA SA ISHODIMA UČENJA NA PREDMETIMA/MODULIMA

2.1. POJMOVNIK

Radi jasnoće i dosljednosti, u ovom poglavlju koriste se slijedeće kratice i pojmovi:

Kratice	Značenje
CLO	Course Learning Outcome — ishod učenja na nivou predmeta
PLO	Programme Learning Outcome — ishod učenja na nivou studijskog programa
ILO	Intended Learning Outcome — namjeravani ishod učenja (generički termin)
ABC format	Struktura ishoda: Aktivni glagol (A) + Sadržaj/Objekt (B) + Kontekst/Kriterij (C)
SMART	Kriteriji kvaliteta: Specifičan, Mjerljiv, Ostvariv, Relevantan, Vremenski određen
F / P / I	Oznake u matrici mapiranja: Full (potpuno) / Partial (djelimično) / Introduces (uvodi)
CA	Constructive Alignment — konstruktivno povezivanje (Biggs, 1996)
TLA	Teaching and Learning Activities — aktivnosti učenja i poučavanja
AT	Assessment Tasks — metode ocjenjivanja

2.2. SMJERNICE ZA PISANJE ISHODA UČENJA NA NIVOU PREDMETA (CLO)

2.2.1. Uvod i pravni osnov

Ishodi učenja na nivou predmeta (engl. Course Learning Outcomes - CLO) predstavljaju jasne i mjerljive izjave o tome šta će student biti u stanju znati, razumjeti i/ili demonstrirati nakon uspješnog završetka predmeta. Oni su temelj obrazovanja usmjerenog na studenta (Student-Centred Learning) koje promovišu Evropski standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta (ESG 2015, Standard 1.3) i ECTS Users' Guide (Evropska komisija, 2015).

Pravni osnov za formulisanje ishoda učenja na Univerzitetu u Tuzli čine:

Dokument	Referenca
Zakon o visokom obrazovanju TK	Službene novine TK, br. 21/21, 5/22, 11/22, 16/22, 5/25 i 14/25
HEA BiH — Kriterij 2.2.2	Kreiranje i usvajanje studijskih programa: ishodi učenja moraju biti jasno definirani
HEA BiH — Kriterij 2.2.3	Učenje, podučavanje i vrednovanje usmjereni na studenta
Statut UNTZ	Statut UNTZ, Prečišćeni tekst, br. 03-5695-1-2/23 od 18.10.2023, sa izmjenama od 09.07.2024., 19.09.2024. i 27.02.2026. — čl. 176 stav (2) tač. e) (studijski program sadrži ishode učenja); čl. 177 tač. c) (silabus utvrđuje cilj i ishode učenja); čl. 125 st. (1) tač. a) i o) (NNV predlaže nastavne planove i ocjenjuje kvalitet nastave)
ESG 2015, Standard 1.2	Dizajn i odobravanje programa: programi ispunjavaju ciljeve uključujući planirane ishode učenja

ESG 2015, Standard 1.3	Učenje, podučavanje i ocjenjivanje usmjereni na studenta
Odluka o normama	Službeni glasnik BiH, br. 100/11 i 26/19 — minimalni standardi u visokom obrazovanju
OKOBiH	Osnove kvalifikacijskog okvira u BiH, usklađene sa EQF i QF-EHEA
Pravila studiranja UNTZ	Pravila studiranja UNTZ — Treći prečišćeni tekst, Senat UNTZ, 10.09.2025. (sa izmjenama od 05.11.2025.)
Pravila o ocjenjivanju UNTZ	Prečišćeni tekst, Senat UNTZ, 29.05.2020. sa dopunama od 21.09.2020.
ECTS Users' Guide	Evropska komisija, 2015 — transparentna veza ishoda, aktivnosti i ECTS bodova

2.2.2. Razlika između ciljeva predmeta i ishoda učenja

Nastavnici često poistovjećuju ciljeve predmeta (aims) sa ishodima učenja (learning outcomes). Radi se o dva fundamentalno različita koncepta:

Kriterij	Cilj predmeta (Aim)	Ishod učenja (CLO)
Perspektiva	Nastavnikova namjera — šta nastavnik planira postići	Studentovo postignuće — šta student demonstrira
Fokus	Proces poučavanja	Rezultat učenja
Mjerljivost	Nisu nužno mjerljivi	Moraju biti mjerljivi i verifikabilni
Primjer	Upoznati studente sa osnovama statistike	Student će moći primijeniti deskriptivne statističke metode na zadani set podataka

Napomena: Prema ESG 2015 (Standard 1.2), ishodi učenja, a ne ciljevi nastavnika, moraju biti polazišna tačka za dizajn programa i predmeta. HEA BiH u kriterijima za akreditaciju eksplicitno zahtijeva da ishodi učenja budu jasno definisani i da odražavaju ono što student postiže.

2.2.3. Struktura ishoda učenja — ABC format

Prema međunarodnoj metodologiji (Kennedy, 2006; ECTS Users' Guide, 2015), svaki ishod učenja na nivou predmeta treba sadržavati tri obavezne komponente:

	Komponenta	Opis i primjer
A	Aktivni glagol (engl. Action Verb)	Glagol iz revidirane Bloom-ove taksonomije koji odražava očekivani kognitivni nivo. Primjer: analizirati, primijeniti, evaluirati, kreirati...
B	Sadržaj/Objekt (engl. Body of Knowledge)	Znanje, koncept, vještina ili kompetencija koja se očekuje. Primjer: ...finansijske izvještaje kompanije...
C	Kontekst/Kriterij (engl. Context/Criterion)	Uvjet, kontekst ili standard kvaliteta izvedbe. Primjer: ...koristeći međunarodne računovodstvene standarde (MRS/MSFI).

Uvodna fraza: Svaki ishod učenja započinje standardnom formulacijom: *Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju...* nakon čega slijedi struktura A + B + C.

KOMPLETNI PRIMJER: *Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju analizirati (A) finansijske izvještaje kompanije (B) koristeći međunarodne računovodstvene standarde (MRS/MSFI) kako bi identificirao ključne pokazatelje likvidnosti i profitabilnosti (C).*

PRIMJER ZA UMJETNIČKE PROGRAME (ADU):

Gluma:

Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju **interpretirati (A)** dramski lik ili scenski materijal **(B)** kroz scenski ili medijski nastup, demonstrirajući kontrolu glasa, tijela i emocionalnog izraza u skladu s umjetničkim konceptom **(C)**.

Produkcija:

Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju **realizirati (A)** umjetnički projekt u oblasti pozorišta, filma, radija ili televizije **(B)**, primjenjujući odgovarajuće produkcijske procedure i koordinirajući sve faze produkcijskog procesa u skladu s definisanim konceptom **(C)**.

2.2.4. Princip minimalnog prihvatljivog standarda

Prema ECTS Users' Guide (2015) i Kennedy (2006), ishodi učenja na nivou predmeta definišu minimalni standard koji student mora postići da bi položio predmet (ocjena E/6 - dovoljan). Ishodi učenja ne opisuju idealno postignuće ili očekivanja za najbolje studente, već prag kompetencije koji svaki student mora demonstrirati.

Posljedica za praksu: Ako ishod učenja glasi 'student će moći analizirati finansijske izvještaje', to znači da svaki student koji položi predmet mora biti sposoban izvršiti tu analizu na minimalnom prihvatljivom nivou. Razlike u kvaliteti izvedbe odražavaju se kroz skalu ocjenjivanja i rubrike (vidjeti Poglavlje III), a ne kroz različite ishode za različite studente.

Specifičnost za ADU: Na predmetima glumačke i produkcijske prakse, minimalni standard (ocjena 6/E) podrazumijeva da student realizira umjetnički ili produkcijski zadatak na kompetentan i funkcionalan način, uz razumijevanje osnovnih principa scenskog i produkcijskog rada.

Viši nivoi postignuća (ocjene 7–10) očituju se kroz kvalitet interpretacije i realizacije, stepen kreativnosti i originalnosti, kao i sposobnost integracije izražajnih i produkcijskih elemenata u koherentnu cjelinu.

Razlika između minimalnog i najvišeg nivoa postignuća (ocjena 6 u odnosu na ocjenu 10) manifestira se kroz stepen umjetničke zrelosti i uvjerljivosti izvedbe u glumačkom radu, odnosno kroz nivo samostalnosti, organizacijske sigurnosti i efikasnosti u vođenju produkcijskog procesa.

Razlike u kvaliteti izvedbe i realizacije vrednuju se kroz jasno definisane kriterije i rubrike ocjenjivanja. (vidjeti Poglavlje III).

[Veza sa SOLO taksonomijom] Minimalni standard (ocjena 6/E) tipično odgovara SOLO nivou 2 (jednostrukturalni) za uvodne predmete, odnosno SOLO nivou 3 (višestrukturalni) za napredne predmete. Vidjeti tačku 1.5 — SOLO taksonomija.

2.2.5. SMART kriteriji za provjeru kvaliteta ishoda učenja

Kriterij	Opis
S — Specific (Specifičan)	Ishod je jasan, precizno formulisan i razlikuje se od ostalih ishoda istog predmeta. Izbjegavati općenitosti.

M — Measurable (Mjerljiv)	Ishod opisuje ponašanje ili vještinu koja se može opaziti i procijeniti. Koristi aktivne glagole iz Bloom-ove taksonomije; izbjegava glagole poput 'znati', 'razumjeti', 'cijeniti'.
A — Attainable (Ostvariv)	Ishod je izazovan ali realno ostvariv za studente u okviru predviđenog ECTS opterećenja, raspoloživih resursa i prethodnih kompetencija studenta.
R — Related (Relevantan)	Ishod je povezan sa ishodima studijskog programa (PLO), profesionalnim kompetencijama i potrebama tržišta rada. Svaki CLO mora biti mapiran na najmanje jedan PLO.
T — Time-bound (Vremenski određen)	Ishod se ostvaruje u definiranom vremenskom okviru — do kraja semestra. Uvodna fraza 'Nakon uspješno završenog predmeta...' osigurava vremensku dimenziju.

2.2.6. Pravila za formulisanje ishoda učenja na nivou predmeta

Nastavnici na Univerzitetu u Tuzli pri formulisanju ishoda učenja na nivou predmeta obavezni su pridržavati se sljedećih pravila:

Pravilo	Opis
1. Uvodna fraza	Svaki ishod učenja započinje frazom: 'Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju...'
2. Aktivni glagoli	Koristiti isključivo aktivne glagole iz odgovarajućeg nivoa revidirane Bloom-ove taksonomije (Anderson i Krathwohl, 2001). Vidjeti tabelu u tački 2.2.7 — Tabela zabranjenih i preporučenih glagola.
3. ABC struktura	Svaki ishod mora sadržavati tri komponente: aktivni glagol (A), sadržaj/objekt (B) i kontekst ili kriterij kvaliteta (C), u skladu sa tačkom 2.2.3 — Struktura ishoda učenja — ABC format.
4. Mjerljivost	Ishodi moraju biti mjerljivi i verifikabilni — za svaki ishod mora postojati najmanje jedna metoda provjere (test, projekt, esej, prezentacija i sl.).
5. Broj ishoda	Preporučeni broj ishoda učenja po predmetu je 4-8 (optimalno 5-6). Manji broj ne osigurava dovoljnu pokrivenost sadržaja; veći broj otežava mapiranje i procjenu.
6. Kognitivna progresija	Ishodi trebaju pokrivati više nivoa Bloom-ove taksonomije. Za predmete u prvim semestrima dominiraju nivoi 1-3; za predmete u višim semestrima dominiraju nivoi 3-6.
7. Tri dimenzije znanja	Razmotriti sva tri područja učenja: kognitivno (znanje i razumijevanje), afektivno (stavovi i vrijednosti) i psihomotoričko (praktične vještine). Za umjetničke programe (ADU), psihomotoričko i afektivno područje imaju izuzetnu težinu — scenski nastup, interpretacija lika i kreativni izraz zahtijevaju jednaku pažnju kao i kognitivni ishodi.
8. Usklađenost sa PLO	Svaki CLO mora biti mapiran na najmanje jedan ishod studijskog programa (PLO). U matrici mapiranja označiti nivo doprinosa: F (Full/potpuno), P (Partial/djelimično) ili I (Introduces/uvodi).
9. Usklađenost sa ECTS	Ukupno opterećenje za postizanje svih ishoda mora biti realno u odnosu na broj ECTS bodova predmeta (1 ECTS = 25-30 sati studentskog rada). Za to se koristi ECTS kalkulator UNTZ (vidjeti tačku 3.1.3 — Povezivanje ishoda učenja i ECTS bodova).

10. Konstruktivno povezivanje	Svaki ishod mora biti povezan sa odgovarajućim aktivnostima učenja i metodama ocjenjivanja (Constructive Alignment, Biggs, 1996). Isti glagol mora biti prisutan u ishodu, nastavi i procjeni (vidjeti Poglavlje III, tačka 3.1).
11. Izbjegavanje nejasnih glagola	Ne koristiti glagole koji nisu mjerljivi: znati, razumjeti, cijeniti, naučiti, upoznati, biti svjestan, osvijestiti, shvatiti. Vidjeti tabelu u tački 2.2.7 — Tabela zabranjenih i preporučenih glagola.
12. Jedan glagol po ishodu	Svaki ishod učenja treba sadržavati samo jedan glavni aktivni glagol. Izbjegavati kombinacije poput 'analizirati i evaluirati' — to su dva odvojena ishoda.

2.2.7. Tabela zabranjenih i preporučenih glagola

A) Glagoli koje treba IZBJEGAVATI (nisu mjerljivi):

Zabranjeni glagol	Zašto je problematičan
znati	Nejasan — ne govori šta student radi sa znanjem (pamti, primjenjuje, analizira?)
razumjeti / shvatiti	Interno stanje — ne može se direktno opaziti niti mjeriti
cijeniti / uvažavati	Afektivni glagol bez jasnih indikatora ponašanja
naučiti / savladati	Opisuje proces, ne rezultat — svaki student koji položi već je nešto naučio
upoznati (se)	Pasivan — ne govori o sposobnosti primjene ili demonstracije
biti svjestan / osvijestiti	Unutrašnje kognitivno stanje — nemoguće verificirati
imati uvid	Apstraktan — ne može se mjeriti ni ocjenjivati

B) Preporučeni aktivni glagoli prema Bloom-ovoj taksonomiji:

Bloom nivo	Preporučeni aktivni glagoli
1. Pamćenje (Remembering)	citirati, definirati, identificirati, imenovati, nabrojati, navesti, opisati, ponoviti, prepoznati, reproducirati, zabilježiti
2. Razumijevanje (Understanding)	diskutirati, ilustrirati, interpretirati, klasificirati, objasniti, parafrazirati, predvidjeti, razlikovati, sumirati, usporediti, zaključiti
3. Primjena (Applying)	demonstrirati, implementirati, interpretirati, izračunati, koristiti, primijeniti, pripremiti, riješiti, skicirati, upotrijebiti, izvesti (na sceni), interpretirati (ulogu/tekst), improvizirati (po zadatku)
4. Analiza (Analyzing)	analizirati, dekonstruirati, identificirati uzroke, ispitati, kategorizirati, kontrastirati, organizirati, raščlaniti, strukturirati, testirati, usporediti, dramaturški raščlaniti, dekonstruirati (lik/scenu), analizirati (scenski materijal)
5. Vrednovanje (Evaluating)	argumentirati, kritizirati, obrazložiti, odlučiti, preporučiti, procijeniti, prosuditi, provjeriti, verificirati, zaključiti, kritički ocijeniti (scensku izvedbu), recenzirati (predstavu), reflektirati (vlastiti kreativni proces)
6. Kreiranje (Creating)	dizajnirati, formulirati, generirati, integrirati, kombinirati, konstruirati, kreirati, modificirati, organizirati, planirati, predložiti, razviti, režirati, iscenirati, koreografirati, dramaturški oblikovati, producirati (scenski/filmski projekt)

Napomena: Neki glagoli (npr. 'identificirati', 'usporediti') pojavljuju se na više nivoa. Nivo se određuje prema kontekstu i složenosti zadatka koji student treba izvršiti, a ne samo prema glagolu.

Napomena za ADU: Glagoli „izvesti“, „interpretirati“, „improvizirati“, „režirati“, „iscenirati“, „koreografirati“, „producirati“ i „dramaturški oblikovati“ su specifični za umjetničke programe i spadaju na nivoe Bloom 3–6. Kontekst izvedbe (npr. „pred publikom“, „na sceni“, „u okviru produkcijskog projekta“) čini komponentu C u ABC formatu (vidjeti tačku 2.2.3).

2.2.8. Primjeri loše i dobro napisanih ishoda učenja

LOŠE formulisani ishod	DOBRO formulisani ishod	Obrazloženje korekcije
<i>Student će znati osnovne statistike.</i>	Student će moći primijeniti deskriptivne statističke metode (srednja vrijednost, medijana, standardna devijacija) za analizu zadanog seta podataka.	<i>Zamijenjen nemjerljivi glagol 'znati'; dodan konkretan sadržaj i kontekst.</i>
<i>Student će razumjeti ustav BiH.</i>	Student će moći objasniti strukturu državne organizacije BiH prema Ustavu, uključujući podjelu nadležnosti između entiteta i države.	<i>Zamijenjen pasivni glagol 'razumjeti' aktivnim 'objasniti'; specificiran sadržaj.</i>
<i>Student će analizirati i evaluirati i kreirati poslovni plan.</i>	Tri odvojena ishoda: 1) ...analizirati komponente poslovnog plana... 2) ...evaluirati izvodljivost poslovnog modela... 3) ...kreirati poslovni plan za novo preduzeće...	<i>Razdvojeni višestruki glagoli u zasebne ishode; svaki ima jedan fokus.</i>
<i>Student će biti upoznat sa programskim jezicima.</i>	Student će moći napisati funkcionalan program u Python jeziku koji rješava definirani problem korištenjem petlji, uvjetnih naredbi i funkcija.	<i>Zamijenjen nemjerljivi glagol; konkretiziran kontekst i kriterij izvedbe.</i>
<i>Student će naučiti o zaštiti okoliša.</i>	Student će moći procijeniti ekološki utjecaj industrijskog postrojenja primjenom metodologije procjene životnog ciklusa (LCA).	<i>Zamijenjen procesni glagol 'naučiti'; dodat profesionalni kontekst i metoda.</i>
<i>Student će naučiti o glumačkim tehnikama.</i>	Student će moći izvesti monolog iz savremene drame pred publikom, demonstrirajući kontrolu glasa, tjelesnog izraza i emocionalnu memoriju u skladu sa Stanislavskijevom metodom.	<i>Zamijenjen procesni glagol „naučiti“; konkretizirani sadržaj (monolog), kontekst (pred publikom) i kriterij (Stanislavski metoda).</i>
<i>Student će razumjeti proces filmske produkcije.</i>	Student će moći producirati kratki filmski projekt (do 10 minuta), koordinirajući faze predprodukcije, snimanja i postprodukcije u okviru zadanog budžeta i rokova.	<i>Zamijenjen nemjerljivi glagol „razumjeti“ aktivnim „producirati“; definiran obim (kratki film), kontekst (budžet i rokovi).</i>

2.2.9. Obrazac za pisanje ishoda učenja predmeta

Sljedeći obrazac služi nastavnicima kao praktičan alat za sistemsko formulisanje ishoda učenja predmeta. Za svaki predmet potrebno je popuniti jedan obrazac:

Oznaka (CLO)	Ishod učenja (A+B+C)	Bloom nivo	Dimenzija znanja	Povezani PLO	Metoda nastave	Metoda procjene	ECTS udio	SDG doprinos
CLO-1	(popuniti)	(1-6)	(K/A/P/M)	(PLO-?)	(popuniti)	(popuniti)	(%)	(SDG ?)
CLO-2	(popuniti)	(1-6)	(K/A/P/M)	(PLO-?)	(popuniti)	(popuniti)	(%)	(SDG ?)
...

Legenda: K = Kognitivno područje, A = Afektivno područje, P = Psihomotoričko područje, M = Metakognitivno znanje. ECTS udio odnosi se na procijenjeni udio ukupnog opterećenja predmeta. SDG doprinos = veza sa Ciljevima održivog razvoja UN-a.

Primjer popunjenog obrasca — predmet „Gluma III” (I ciklus, V semestar, ADU):

Oznaka	Ishod učenja (A+B+C)	Bloom	Dim.	PLO	Met. nastave	Met. procjene	ECTS %	SDG
CLO-1	Interpretirati dramski lik iz zadanog teksta kroz scenski nastup, demonstrirajući emocionalnu dubinu i tjelesnu ekspresiju	3	P	PLO-B1	Radioničke probe, rad sa režiserom	Javna izvedba + žiri	30%	SDG 4
CLO-2	Improvizirati scensku situaciju na zadanu temu, koristeći tehnike kontakt improvizacije i asocijativnog mišljenja	3-4	P/A	PLO-B2	Improvizacijske vježbe	Scenski prikaz + feedback	20%	—
CLO-3	Analizirati dramaturgiju dodijeljenog teksta identifikujući strukturu, motivacije likova i ključne konflikte	4	K	PLO-A1	Čitalačke probe, grupna diskusija	Pismena dramaturška analiza	20%	—
CLO-4	Kritički evaluirati vlastitu i kolegijinu scensku izvedbu koristeći profesionalnu terminologiju i kriterije kvalitete	5	K/A	PLO-C1	Grupne refleksije nakon izvedbi	Reflektivni dnevnik	15%	—
CLO-5	Kreirati koherentan scenski lik integrišući glumačku tehniku, redateljski koncept i osobni kreativni doprinos	6	P/K	PLO-B1	Završni projekt — scenski nastup	Javni scenski nastup + žiri	15%	SDG 4

2.2.10. Kontrolna lista za samoprovjeru ishoda učenja

Prije finaliziranja silabusa predmeta, nastavnik je obavezan provjeriti svaki ishod učenja prema sljedećoj kontrolnoj listi. Ova lista je usklađena sa zahtjevima HEA BiH za akreditaciju studijskih programa i ESG 2015:

Kriterij	Pitanje za provjeru	Status
Uvodna fraza	Ishod započinje sa 'Nakon uspješno završenog predmeta, student će biti u stanju...'	<i>Obavezno</i>
Aktivni glagol	Koristi se mjerljiv, aktivan glagol iz Bloom-ove taksonomije (nije na listi zabranjenih)?	<i>Obavezno</i>
Jedan glagol	Ishod sadrži samo jedan glavni aktivni glagol?	<i>Obavezno</i>
ABC struktura	Ishod sadrži sve tri komponente: glagol (A) + sadržaj (B) + kontekst/kriterij (C)?	<i>Obavezno</i>
Mjerljivost	Može li se za ovaj ishod dizajnirati konkretan zadatak provjere (test, projekt, esej)?	<i>Obavezno</i>
Forma demonstracije	Za predmete sa praktičnom/scenskom komponentom: da li je definisana forma u kojoj student demonstrira ishod (scenski nastup, javna izvedba, produkcijski projekt, laboratorijski rad)?	<i>Obavezno za ADU i STEM praktične predmete </i>
Ostvarivost	Može li prosječan student postići ovaj ishod u predviđenom ECTS opterećenju?	<i>Obavezno</i>
PLO povezanost	Je li ishod mapiran na najmanje jedan PLO (ishod studijskog programa)?	<i>Obavezno</i>
Nivo ciklusa	Je li Bloom nivo ishoda primjeren ciklusu studija (I, II ili III ciklus)?	<i>Obavezno</i>
Konstruktivno povezivanje	Postoji li odgovarajuća nastavna metoda za ovaj ishod?	<i>Obavezno</i>
Konstruktivno povezivanje	Postoji li odgovarajuća metoda ocjenjivanja za ovaj ishod?	<i>Obavezno</i>
Jasnoću	Hoće li student jasno razumjeti šta se od njega očekuje?	<i>Preporučeno</i>
Broj ishoda	Ukupan broj CLO za predmet je između 4 i 8?	<i>Obavezno</i>
Progresija	Ishodi pokrivaju više Bloom nivoa (ne samo najniže)?	<i>Preporučeno</i>
ECTS realnost	Zbir opterećenja za sve ishode odgovara ukupnom ECTS predmeta? Koristiti ECTS kalkulator UNTZ.	<i>Obavezno</i>
SDG veza	Identificirani su relevantni Ciljevi održivog razvoja (ako je primjenjivo)?	<i>Preporučeno</i>

Obaveza: Ako ishod učenja ne zadovoljava bilo koji od obaveznih kriterija, potrebno ga je revidirati prije usvajanja silabusa. Vijeće fakulteta/akademije, odnosno predstavnici odbora za kvalitet na nivou fakulteta/akademije trebaju provjeriti usklađenost ishoda učenja sa ovim smjernicama prilikom usvajanja ili izmjene studijskih programa.

2.2.11. Vertikalna koherentnost: CLO - PLO - Kvalifikacijski okvir

Prema zahtjevima HEA BiH i ESG 2015 (Standard 1.2), svaki ishod učenja na nivou predmeta mora biti dio vertikalnog lanca koji povezuje:

CLO (ishod predmeta) --> PLO (ishod programa) --> OKOBiH/EQF deskriptori --> Dablinski deskriptori (QF-EHEA)

Ovaj lanac osigurava da svaki predmet doprinosi krajnjoj kvalifikaciji studenta i da niti jedan PLO nije nepokriven. **Predstavnici odbora za kvalitet na nivou fakulteta/akademije i Univerziteta odgovorne su za verifikaciju ove vertikalne koherentnosti putem matrice mapiranja (vidjeti tačku 2.3 — Postupak izrade matrice mapiranja).**

Posebno važno za akreditaciju: Prilikom programske akreditacije, komisija stručnjaka HEA BiH provjerava da li su ishodi učenja na nivou predmeta jasno formulisani, usklađeni sa ishodima studijskog programa i odgovarajućim nivoom kvalifikacije (EQF 6 za I ciklus, EQF 7 za II ciklus, EQF 8 za III ciklus).

2.3. POSTUPAK IZRADE MATRICE MAPIRANJA (CURRICULUM MAPPING)

2.3.1. Svrha i pravni osnov

Postupak izrade matrice mapiranja predstavlja sistematski proces kojim se uspostavlja, dokumentira i verificira veza između ishoda učenja na nivou predmeta (CLO) i ishoda učenja na nivou studijskog programa (PLO). Ovaj postupak je obavezan element dizajna i revizije kurikuluma na Univerzitetu u Tuzli.

Pravni osnov: ESG 2015 (Standard 1.2 - Dizajn i odobravanje programa; Standard 1.9 - Kontinuirano praćenje); HEA BiH Kriterij 2.2.2 (Kreiranje i usvajanje studijskih programa) i Kriterij 2.2.3 (Učenje, podučavanje i vrednovanje); ECTS Users' Guide (2015); Zakon o visokom obrazovanju TK; Statut UNTZ, čl. 52 st. (1) tač. i) i j) (Senat donosi studijske programe i evaluira ih svake dvije godine); čl. 176 st. (4) (nadzor nad primjenom studijskih programa).

2.3.2. Odgovornosti i učesnici

Učesnik / Uloga	Odgovornost	Napomena
Dekan i Prodekan za nastavu i studentska pitanja	Koordinacija cjelokupnog postupka; finalna verifikacija matrice	Imenuje Komisije za kurikulum; osigurava rokove
Komisije za kurikulum (radne grupe)	Izrada i analiza matrice; identifikacija praznina i preklapanja	Nastavnici po užim naučnim oblastima; rade u zbirnom g-drive dokumentu
Predmetni nastavnik	Formulisanje CLO za svoj predmet; mapiranje CLO na PLO	Koristi ABC format i Bloomovu taksonomiju
Odbor za kvalitet fakulteta/akademije	Validacija matrice; provjera usklađenosti sa standardima	Daje preporuke za korekcije prije usvajanja
Predstavnici studenata	Konsultacije o jasnoći i relevantnosti ishoda učenja	ESG 2015 zahtijeva uključivanje studenata (Standard 1.2)
Predstavnici poslodavaca	Konsultacije o relevantnosti ishoda za tržište rada	Preporučeno, posebno za profesionalno orijentisane programe
Naučno-nastavno Vijeće	Usvajanje konačne matrice kao dijela studijskog programa	Formalna odluka; dokumentacija u zapisniku
Centar za kvalitet i internu evaluaciju UNTZ	Metodološka podrška; praćenje usklađenosti na nivou Univerziteta	Koordinacija sa HEA BiH zahtjevima

2.3.3. Šest faza postupka izrade matrice mapiranja

Faza	Ključne aktivnosti	Rezultat	Odgovornost
FAZA 1: Priprema	Formiranje tima; prikupljanje dokumentacije (silabusi, PLO, prethodna matrica, povratne informacije); definisanje vremenskog plana; uvodna radionica za nastavnike.	Popis PLO; silabusi predmeta	Dekan / Prodekan za nastavu i studentska pitanja
FAZA 2: Definisanje / revizija PLO	Provjera usklađenosti PLO sa Dublin deskriptorima i EQF/OKOBIH nivoima; kodiranje PLO (PLO-A1, PLO-B1...); konsultacije sa stakeholderima za nove programe.	Finalna lista PLO sa kodovima	Komisije za kurikulume
FAZA 3: Formulisanje CLO	Svaki nastavnik definiše 4-8 CLO u ABC formatu; popunjava Template (tačka 2.2.9); provjerava prema kontrolnoj listi (tačka 2.2.10); priprema ECTS kalkulator.	CLO obrasci za sve predmete + ECTS kalkulatori	Predmetni nastavnici
FAZA 4: Popunjavanje matrice	Mapiranje CLO na PLO u g-drive zbirnom dokumentu; označavanje F/P/I; radni sastanci komisija sa nastavnicima.	Popunjena matrica mapiranja	Komisije u g-drive dokumentu
FAZA 5: Analiza i validacija	Provjera pokrivenosti PLO, preopterećenosti, doprinosa predmeta, vertikalne progresije, horizontalne koherentnosti, ECTS proporcionalnosti, konstruktivnog povezivanja, uporedna analiza.	Izveštaj o analizi matrice	Odbor za kvalitet fakulteta
FAZA 6: Usvajanje i dokumentiranje	Formalno usvajanje; objava u katalogu predmeta (B/H/S i engleski); dostupnost studentima u silabusu i na web stranici; arhiviranje.	Usvojena matrica; zapisnik	Naučno-nastavno Vijeće

2.3.4. Kriteriji za označavanje nivoa doprinosa (F/P/I)

Oznaka	Kriterij za dodjelu
F (Full / Potpuno)	Predmet potpuno ostvaruje dati PLO. Najmanje jedan CLO direktno i u cijelosti pokriva PLO. Student demonstrira kompetenciju na nivou primjerenom ciklusu studija. Ocjenjivanje eksplicitno mjeri postignuće ovog PLO.
P (Partial / Djelimično)	Predmet djelimično doprinosi ostvarenju PLO. Jedan ili više CLO pokriva dio kompetencije. Potrebni su i drugi predmeti da bi PLO bio potpuno ostvaren.
I (Introduces /	Predmet uvodi osnove znanja/vještina koje će se dalje razvijati u kasnijim

Uvodi)	predmetima. Tipično za predmete u prvim semestrима (Bloom nivoi 1-2). CLO ne pokrivaju direktno PLO, ali su preduvjet.
---------------	--

2.3.5. Primjer popunjene matrice mapiranja (ilustrativni)

PLO \ Predmet	Pred. 1 (Sem. I)	Pred. 2 (Sem. I)	Pred. 3 (Sem. II)	Pred. 4 (Sem. III)	Pred. 5 (Sem. IV)	Pred. 6 (Sem. IV)
PLO-A1	I	F	P		F	
PLO-B1	F		I	P		F
PLO-C1		I		F	P	F
PLO-D1	I		P	I	F	
PLO-E1		P			F	P

Napomena: Ovo je ilustrativni primjer. Stvarna matrica sadrži sve predmete programa i sve PLO. Prazna polja znače da predmet ne doprinosi datom PLO.

2.3.6. Analiza i validacija matrice — vrste provjera

Odbor za kvalitet fakulteta/akademije (uz podršku Komisija za kurikulume) provodi sljedeće provjere:

Tip provjere	Opis i kriterij	Status
Provjera pokrivenosti PLO	Da li svaki PLO ima najmanje jednu F oznaku u matrici? Nepokriven PLO znači da program ne ostvaruje sva obećana postignuća.	Obavezno — HEA BiH Kriterij 2.2.2
Provjera preopterećenosti PLO	Da li neki PLO ima pretjerano mnogo predmeta (npr. >8)? Može ukazivati na nedovoljno diferencirane ishode.	Preporučeno
Provjera doprinosa predmeta	Da li svaki predmet doprinosi najmanje jednom PLO? Predmet bez doprinosa ukazuje na nepovezanost.	Obavezno — ECTS koherentnost
Provjera vertikalne progresije	Da li Bloom nivoi rastu od nižih ka višim semestrима? U prvim semestrима prevladavaju I/P oznake; u završnim F oznake. Za ADU: psihomotoričko područje mora pokazivati jasnu progresiju od imitacije u prvim semestrима do naturalizacije/artikulacije u završnim.	Obavezno — Dublin deskriptori
Provjera horizontalne koherentnosti	Da li predmeti istog semestra imaju neprihvatljiva preklapanja u CLO?	Preporučeno
Provjera ECTS proporcionalnosti	Da li predmeti sa F oznakom imaju dovoljno ECTS bodova da to ostvarenje bude realno?	Obavezno — ECTS Users' Guide
Provjera konstruktivnog povezivanja	Da li za svaku F oznaku postoje adekvatne nastavne metode i metode ocjenjivanja?	Obavezno — Biggs (1996)
Uporedna analiza	Usporediti matricu sa sličnim programima na drugim univerzitetima (domaćim i EU).	Preporučeno — ESG 1.2

2.3.7. Ciklus revizije matrice mapiranja

Matrica mapiranja je živi dokument koji se redovno preispituje i ažurira. U skladu sa ESG 2015 (Standard 1.9), definišu se sljedeći okidači za reviziju:

Okidač revizije	Opis
Redovna revizija	Najmanje jednom u 5 godina, u skladu sa ciklusom akreditacije. Preporučeno: jednom u 3 godine ili prilikom svake reakreditacije.
Promjene kurikuluma	Svaka značajnija izmjena studijskog programa (dodavanje/ukidanje predmeta, promjena ECTS, promjena PLO) zahtijeva ažuriranje matrice.
Rezultati evaluacija	Ako evaluacije programa (interni ili eksterni) ukažu na probleme sa koherentnošću, progresijom ili relevantnošću ishoda.
Povratne informacije	Sistematske povratne informacije studenata, alumnijska ili poslodavaca koje ukazuju na praznine u kompetencijama.
Regulatorne promjene	Promjene u Zakonu o VO TK, kriterijima HEA BiH, standardima KOBiH ili relevantnim profesionalnim standardima.
Monitoring prolaznosti	Ako podaci o prolaznosti i studentskom opterećenju ukazuju na neusklađenost između očekivanih ishoda i stvarnog postignuća.

2.3.8. Kontrolna lista za kompletnost postupka mapiranja

Prije podnošenja matrice mapiranja na usvajanje, Komisija za kurikulum i predstavnici odbora za kvalitet provjeravaju kompletnost postupka:

Kriterij	Pitanje za provjeru	Status
Formiranje tima	Komisija za kurikulum imenovana odlukom vijeća?	<i>Obavezno</i>
PLO kompletnost	Svi PLO kodirani i usklađeni sa Dublin/EQF deskriptorima?	<i>Obavezno</i>
CLO kompletnost	Svi predmetni nastavnici dostavili CLO obrasce (tačka 2.2.9 — Obrazac za pisanje ishoda učenja predmeta)?	<i>Obavezno</i>
CLO kvalitet	Svi CLO prošli provjeru prema kontrolnoj listi iz tačke 2.2.10 — Kontrolna lista za samoprovjeru ishoda učenja?	<i>Obavezno</i>
Matrica popunjena	Svi predmeti i svi PLO unešeni u matricu sa F/P/I oznakama?	<i>Obavezno</i>
Pokrivenost PLO	Svaki PLO ima najmanje jednu F oznaku?	<i>Obavezno</i>
Doprinos predmeta	Svaki predmet doprinosi najmanje jednom PLO?	<i>Obavezno</i>
Vertikalna progresija	Bloom nivoi rastu od nižih ka višim semestrима?	<i>Obavezno</i>
Horizontalna koherentnost	Nema nepotrebnog dupliciranja CLO između predmeta istog semestra?	<i>Preporučeno</i>
ECTS usklađenost	Opterećenje proporcionalno broju i složenosti CLO?	<i>Obavezno</i>
Stakeholder konsultacije	Provedene konsultacije sa studentima i/ili poslodavcima?	<i>Obavezno za nove programe</i>
Izveštaj o analizi	Sačinjen izvještaj o analizi matrice sa preporukama?	<i>Obavezno</i>

Dokumentacija	Kompletna dokumentacija pripremljena za arhiviranje?	<i>Obavezno</i>
Javna dostupnost	Plan za objavu informacija u katalogu i na web stranici (B/H/S + engleski)?	<i>Obavezno — ESG 1.8</i>
ECTS kalkulatori	Svi nastavnici dostavili ECTS kalkulatore za svoje predmete?	<i>Obavezno</i>

Obaveza: Matrica mapiranja ne može biti usvojena ukoliko bilo koji od označenih obaveznih kriterija nije zadovoljen. Matrica sa neispunjenim kriterijima vraća se Komisiji za kurikulum na doradu.

2.3.9. Pregled postupka — dijagram toka

Korak	Opis
POKRETANJE	Odluka naučno-nastavnog vijeća o izradi/reviziji matrice
FAZA 1	Formiranje Komisija za kurikulume; prikupljanje dokumentacije
FAZA 2	Provjera/finalizacija PLO; kodiranje PLO-A1, PLO-B1, ...
FAZA 3	Predmetni nastavnici formuliraju CLO (ABC format, Bloom); CLO obrasci + ECTS kalkulatori
FAZA 4	Komisija popunjava matricu: CLO <-> PLO, oznake F/P/I
FAZA 5	Analiza: pokrivenost, progresija, preklapanja, ECTS; Izveštaj
PROVJERA	Matrica zadovoljava sve kriterije? Odbor za kvalitet Fakulteta.
NE	Vratiti na Fazu 3/4 za korekcije
DA	Komisija priprema konačnu verziju
FAZA 6	Naučno-nastavno vijeće usvaja; dokumentiranje, objava, arhiviranje
MONITORING	Kontinuirano praćenje + revizija prema okidačima (tačka 2.3.7 — Ciklus revizije matrice mapiranja)

3. KONSTRUKTIVNO POVEZIVANJE, OCJENJIVANJE I OSIGURANJE KVALITETA

3.1. KONSTRUKTIVNO POVEZIVANJE ISHODA UČENJA, PODUČAVANJA I OCJENJIVANJA

3.1.1. Principi konstruktivnog povezivanja i pravni osnov

Konstruktivno povezivanje (Constructive Alignment) predstavlja temeljni princip savremenog dizajna kurikuluma koji je razvio profesor John Biggs (1996, 2003). Ovaj pristup osigurava koherentnost između tri ključna elementa obrazovnog procesa: ishoda učenja, aktivnosti podučavanja i učenja, te metoda ocjenjivanja.

Termin 'konstruktivno' odnosi se na konstruktivističku teoriju učenja prema kojoj studenti sami konstruiraju znanje kroz aktivnosti koje poduzimaju. Termin 'povezivanje' (alignment) odnosi se na strateško povezivanje svih komponenti obrazovnog procesa s namjeranim ishodima učenja (Biggs & Tang, 2011).

Dva temeljna principa:

1. Konstruktivistički princip: Studenti konstruiraju znanje kroz vlastite aktivnosti učenja. Ono što student čini određuje ono što student nauči. Uloga nastavnika nije samo prenošenje informacija, već dizajniranje aktivnosti koje će voditi do konstrukcije željenog znanja.

2. Princip povezivanja: Svi elementi nastavnog procesa moraju biti usmjereni prema istim ishodima učenja. Aktivnost učenja sadržana u ishodu učenja (izražena glagolom) mora biti aktivirana u podučavanju i verificirana u ocjenjivanju.

Pravni i regulatorni osnov:

Dokument	Referenca
Zakon o VO TK	Službene novine TK, br. 21/21, 5/22, 11/22, 16/22, 5/25 i 14/25
ESG 2015, Standard 1.3	Ustanove treba da osiguraju da se programi izvode na način kojim se studente stimuliše da preuzmu aktivnu ulogu u kreiranju procesa učenja
HEA BiH — Kriterij 2.2.3	Učenje, podučavanje i vrednovanje usmjereni na studenta
Statut UNTZ	Statut UNTZ, Prečišćeni tekst, br. 03-5695-1-2/23, sa izmjenama od 09.07.2024., 19.09.2024. i 27.02.2026. — čl. 211 (predmetni nastavnik utvrđuje plan rada sa kriterijima i načinom provjere znanja); čl. 282 (NNV dužno osigurati da nastavnici budu upoznati s nastavnim planovima i ciljevima učenja)
Pravila studiranja UNTZ	Pravila studiranja UNTZ — Treći prečišćeni tekst, Senat UNTZ, 10.09.2025. (sa izmjenama od 05.11.2025.)
Pravila o načinu polaganja ispita i ocjenjivanja studenata na UNTZ	Senat UNTZ, 8.12.2025
ECTS Users' Guide	Evropska komisija, 2015

3.1.2. Tri elementa konstruktivnog povezivanja

Konstruktivno povezivanje integriše tri ključna elementa obrazovnog procesa. Polazna tačka uvijek su ishodi učenja, koji određuju i aktivnosti i procjenu.

Element	Karakteristike
A) Ishodi učenja (ILO)	Definisani ABC formatom (tačka 2.2.3 — ABC format). Aktivni glagoli iz Bloom-ove taksonomije. 4-8 ishoda po predmetu. Minimalni standard za prolaz.
B) Aktivnosti učenja (TLA)	Dizajnirane da aktiviraju glagol iz ILO. Podstiču aktivno učenje studenta. Raznovrsni oblici nastave. Usklađene sa ECTS opterećenjem.
C) Metode ocjenjivanja (AT)	Verificiraju postignuće ILO. Formativno + sumativno. Kriterijsko ocjenjivanje (rubrike). Min. 50% predispitne obaveze.

KLJUČNO PRAVILO: Sva tri elementa moraju koristiti isti glagol (aktivnost). Ako ishod učenja koristi glagol 'analizirati', aktivnosti učenja moraju uključivati analitičke zadatke, a ocjenjivanje mora verificirati sposobnost analize. Neusklađenost bilo kojeg elementa narušava koherentnost kurikulumu.

3.1.3. Povezivanje ishoda učenja i ECTS bodova

Prema čl. 6. Pravila studiranja UNTZ — Treći prečišćeni tekst, Senat UNTZ, 10.09.2025. (sa izmjenama od 05.11.2025.) na prvom ciklusu studija na UNTZ, u okviru nastavnog procesa predviđen je sedmični fond od ukupno 40 sati.

Koncept	Opis
Ishodi učenja	Predstavljaju sadržaj naučenog — šta student zna i može demonstrirati.
ECTS bodovi	Predstavljaju količinu uloženog rada — koliko je sati student utrošio (1 ECTS = 25-30 sati).
Veza	Bodovi se dodjeljuju kada student postigne definisane ishode. Bez definisanih ishoda ECTS nema smisla.

[ECTS kalkulator] Svaki nastavnik obavezan je pripremiti ECTS kalkulator za svoj predmet koji razlaže ukupno opterećenje na: kontaktnu nastavu (predavanja + vježbe), samostalni rad studenta, pripremu za ispite, izradu projekata/seminara, čitanje literature i ostale aktivnosti. Zbir svih komponenti mora odgovarati ukupnom broju ECTS x 25-30 sati.

3.1.4. Preporučene nastavne metode prema Bloom nivoima

Aktivnosti učenja i podučavanja dizajnirane su tako da studentima omoguće postizanje definisanih ishoda učenja. Sljedeća tabela povezuje Bloom nivoe sa preporučenim nastavnim metodama:

Bloom nivo	Preporučene TLA aktivnosti	Tipični oblici nastave
1. Pamćenje	Predavanja, demonstracije, multimedijalne prezentacije, čitanje udžbenika, ponavljanje, flash kartice	Predavanja, samostalno čitanje
2. Razumijevanje	Diskusije, objašnjavanje u parovima, konceptualne mape, video materijali, kvizovi sa povratnom informacijom	Interaktivna predavanja, tutorski rad,
3. Primjena	Vježbe i zadaci, simulacije, laboratorijski rad, studije slučaja, praktični projekti, role-play, scenski rad na etidama, čitalačke probe, filmsko snimanje na terenu	Auditorne/praktične vježbe, laboratorij, radionice, probe
4. Analiza	Analitičke studije slučaja, istraživački zadaci, debata, kritička analiza tekstova, grupni projekti, dramaturška analiza teksta, analiza snimljene izvedbe, scenski rad sa analizom izbora	Seminari, istraživački rad, terenski rad, grupne refleksije
5. Vrednovanje	Peer review, kritičke recenzije, evaluacijski izvještaji, debate, reflektivni dnevници, kritička analiza vlastite i tuđe izvedbe, refleksija nakon javnog nastupa, recenzija predstave	Seminari, istraživački projekti, master-class, reflektivne sesije
6. Kreiranje	Projektni rad, dizajnerski zadaci, istraživački rad, portfoliji, kreativno pisanje, startup projekti, režija scene/čina, kreacija scenskog lika, produkcija scenskog/filmskog projekta, autorski rad	Projekti, završni radovi, praksa, završni scenski projekt, diplomatska predstava

3.1.5. Katalog metoda ocjenjivanja prema Bloom nivoima

Sljedeća tabela sadrži metode ocjenjivanja, organiziranih prema formi provođenja, vrsti (formativno/sumativno), primjerenom Bloom nivou i disciplini (kompletan katalog od 50 metoda se nalazi u prilogu):

Br	Metoda	Forma	F/S	Bloom	Disciplina	Ciklus
1	Pismeni ispit (esejski)	Pismena	S	4-6	Sve discipline	I/II/III
2	Pismeni ispit (MCQ)	Pismena	S	1-3	Sve discipline	I/II
3	Usmeni ispit	Usmena	S	2-6	Sve discipline	I/II/III
4	Kolokvijum	Pismena	F/S	1-4	Sve discipline	I/II
5	Seminarski rad	Pismena	F/S	3-6	Sve discipline	I/II
6	Istraživački projekt	Kombinir.	S	4-6	Sve discipline	II/III
7	Studija slučaja	Pismena	F/S	4-5	Ekonomija, pravo, medicina	I/II
8	Prezentacija	Usmena	F/S	3-5	Sve discipline	I/II
9	Portfolio	Kombinir.	F/S	3-6	Umjetnost, edukacija, dizajn	I/II/III
10	Laboratorijski izvještaj	Pismena	F/S	3-5	STEM discipline	I/II
11	Praktični ispit	Praktična	S	3-5	Medicina, inženjering	I/II/III
12	Reflektivni dnevnik	Pismena	F	4-5	Edukacija, psihologija	I/II
13	Peer assessment	Kombinir.	F	4-5	Sve discipline	I/II
14	Grupni projekt	Kombinir.	F/S	4-6	Sve discipline	I/II
15	Debata	Usmena	F	4-5	Društvene nauke, pravo	I/II
16	Simulacija	Praktična	F/S	3-5	Medicina, ekonomija, inž.	II/III
17	Kritička recenzija	Pismena	F/S	5	Sve discipline	II/III
18	Poslovni plan	Kombinir.	S	6	Ekonomija, poduzet.	I/II
19	Mapa uma / konceptualna mapa	Pismena	F	2-4	Sve discipline	I/II
20	Online kviz	Elektron.	F/S	1-4	Sve discipline	I/II
21	Završni rad	Kombinir.	S	5-6	Sve discipline	I/II/III
22	Poster prezentacija	Kombinir.	F/S	3-5	STEM, istraživanje	I/II
23	Take-home ispit	Pismena	S	4-6	Društvene, humanist.	II/III
24	Live coding ispit	Elektron.	S	3-6	Informatika, programiranje	II/III
25	OSCE (klinički ispit)	Praktična	S	3-6	Medicina, stomatologija	II/III

26	Javni scenski nastup	Praktična	S	3-6	Gluma i Produkcija (ADU)	I/II
27	Audicija/scenski prikaz	Praktična	F/S	3-5	Gluma (ADU)	I/II
28	Kreativni/radni dnevnik (Proces rada)	Pismena	F	4-5	Gluma, Produkcija (ADU)	I/II
29	Produkcijski projekt (organizacija i realizacija)	Kombinir.	S	5-6	Produkcija (ADU)	I/II
30	Kritička analiza predstave/projekta	Pismena	F/S	4-5	Gluma, Produkcija (ADU)	I/II
31	Scenski ispit pred komisijom	Praktična	S	3-6	Gluma (ADU)	I/II
32	Produkcijski ispit (prezentacija projekta pred komisijom)	Kombinir.	S	5-6	Produkcija (ADU)	I/II

Napomena: Tabela prikazuje 32 najčešće metode uz uvažavanje specifičnosti ADU. Kompletni katalog od 50 metoda dostupan je u Prilogu. F = formativno, S = sumativno.

Specifičnosti ocjenjivanja na ADU

Na Akademiji dramskih umjetnosti, metode ocjenjivanja prilagođene su specifičnostima umjetničkih studijskih programa Gluma i Produkcija, te kombiniraju praktične, procesne i analitičke elemente vrednovanja.

Studijski program Gluma

Dominantna metoda sumativnog ocjenjivanja je **javni scenski nastup pred komisijom**, koji je ekvivalent završnom ispitu na drugim studijskim programima.

Ocjenjivanje obuhvata više komponenti koje se vrednuju simultano:

- tehničku kompetenciju (glas, govor, pokret)
- interpretativnu dubinu (razumijevanje lika, teksta i situacije)
- kreativni doprinos (autentičnost i originalnost)
- profesionalni odnos prema radu (koncentracija, disciplina, partnerska igra i odnos prema publici)

Formativno ocjenjivanje odvija se kontinuirano kroz **probe, vježbe i scenski rad**, uz redovnu povratnu informaciju nastavnika.

Studijski program Produkcija

U okviru studijskog programa Produkcija, dominantne metode ocjenjivanja zasnivaju se na **razvoju i realizaciji javnih produkcijskih projekata**, koji se prezentiraju i evaluiraju pred komisijom.

Ocjenjivanje obuhvata:

- sposobnost planiranja i organizacije projekta
- upravljanje resursima (ljudskim, tehničkim i finansijskim)
- koordinaciju procesa (komunikacija, timski rad, realizacija)
- sposobnost donošenja profesionalnih i kreativnih odluka

Formativno ocjenjivanje odvija se kroz **razvoj projektnih zadataka, konsultacije i rad na konkretnim produkcijskim procesima**, uz kontinuiranu evaluaciju od strane nastavnika.

Opća napomena

Ocjenjivanje umjetničkog i produkcijskog rada uključuje određeni stepen stručne procjene. Radi osiguranja transparentnosti i objektivnosti, primjenjuju se:

- unaprijed definisane rubrike ocjenjivanja
- komisijsko ocjenjivanje
- upoznavanje studenata sa kriterijima na početku nastave

3.1.6. Formativno i sumativno ocjenjivanje i povratna informacija

ESG 2015 (Standard 1.3) eksplicitno zahtijeva da procjena 'podstiče učenje', a ne samo da ga mjeri. Ovo zahtijeva sistematičnu primjenu formativnog ocjenjivanja uz kvalitetnu povratnu informaciju studentima.

Kriterij	Formativno ocjenjivanje	Sumativno ocjenjivanje
Svrha	Podržati učenje i pružiti povratnu informaciju	Mjeriti postignuće i dodijeliti ocjenu
Kada	Tokom semestra, kontinuirano	Na kraju teme/semestra/predmeta
Bodovi	Može ali ne mora nositi bodove za konačnu ocjenu	Nosi bodove za konačnu ocjenu
Fokus	Proces učenja — šta poboljšati i kako	Rezultat — šta je postignuće
Primjeri	Kvizovi, domaći zadaci, peer review, reflektivni dnevnik, draftovi eseja	Završni ispit, kolokvij, završni projekat, portfolio
UNTZ pravila	Dio predispitnih obaveza (min. 50 bodova)	Završni ispit (max. 50 bodova)

Preporuka: Svaki predmet treba imati najmanje 2-3 formativne aktivnosti prije sumativne provjere. Formativne aktivnosti pružaju studentima mogućnost da identificiraju svoje slabosti prije konačnog ocjenjivanja.

3.1.6.1. Principi kvalitetnog feedbacka na UNTZ

Princip	Opis i primjena
Pravovremen	Feedback se daje što prije nakon predaje rada, idealno u roku od 1 sedmice. Kasni feedback gubi formativnu vrijednost.
Specifičan	Umjesto općenitih komentara, feedback treba ukazati na konkretne snage i

	tačke za poboljšanje u odnosu na kriterije ocjenjivanja.
Vežan za ishode učenja	Feedback eksplicitno referencira CLO predmeta i kriterije iz rubrike, čime student razumije vezu između svog rada i očekivanih ishoda.
Konstruktivan	Fokusiran na poboljšanje, ne samo na greške. Uključuje prijedloge za dalji razvoj.
Djelotvorno usmjeren	Daje studentu jasan smjer šta treba uraditi da poboljša postignuće (feedforward), a ne samo što je učinjeno.
Dvosmjernan	Studenti trebaju imati mogućnost da traže pojašnjenje feedbacka. Konsultacije i online platforme to olakšavaju.

Obaveza: Nastavnik je dužan osigurati povratnu informaciju studentima za svaku formativnu aktivnost koja nosi bodove. Način i format feedbacka navodi se u silabusu predmeta.

3.1.7. Rubrike i kriteriji ocjenjivanja

Rubrika je sistematski alat za ocjenjivanje koji definiše kriterije i opisuje različite nivoe postignuća. Upotreba rubrika je obavezna za složenije metode ocjenjivanja (Bloom nivoi 3-6) i preporučena za sve ostale.

3.1.7.1. Smjernice za kreiranje rubrika

Br	Smjernica
1	Definisati 3-5 kriterija koji direktno proizlaze iz CLO predmeta (npr. sadržaj, struktura, kritičko mišljenje, formalni zahtjevi, originalnost).
2	Za svaki kriterij definisati 4 nivoe postignuća: Odlično (A), Dobro (C), Dovoljno (E), Nedovoljno (F) — usklađeno sa skalom ocjenjivanja UNTZ.
3	Koristiti mjerljive i opazive opise za svaki nivo — izbjegavati subjektivne formulacije bez konkretizacije.
4	Povezati svaki kriterij sa maksimalnim brojem bodova. Raspodjela bodova treba odražavati relativnu važnost kriterija.
5	Uskladiti rubriku sa Bloom nivoom CLO — viši Bloom nivo zahtijeva više analitičke kriterije.
6	Rubrika se objavljuje studentima na početku semestra zajedno sa silabusom.
7	Koristiti istu rubriku za sve studente istog predmeta radi osiguranja pravednosti.

3.1.7.2. Primjer analitičke rubrike za esej (Bloom 4-5) i scenski nastup (Bloom 3-6)

Zadatak: Analitički esej — Kritička analiza primjene standarda u odabranom slučaju. Maks. 25 bodova.

Kriterij	A: Odlično (9-10)	C: Dobro (6-8)	E: Dovoljno (4-5)	F: Nedovol. (0-3)
Sadržaj i argumentacija (10)	Dubinska analiza, originalni zaključci, jasna argumentacija	Jasna analiza, dobro argumentovano	Osnovna analiza, ograničeni dokazi	Nepotpuni ili netačni argumenti
Struktura i koherentnost (5)	Logička struktura, glatki prijelazi	Dobra struktura uz manje nedostatke	Slaba organizacija	Kaotično, bez reda
Upotreba	Relevantni, ažurni	Dovoljno	Ograničeni	Nema

literature (5)	izvori, ispravno citiranje	korištenje izvora	izvori ili nepotpuno citiranje	relevantnih izvora/plagijat
Stil i formalni zahtjevi (5)	Bez grešaka, pravilno formatiranje	Manje greške, uglavnom uredno	Više grešaka, format nepotpun	Nepotpuno / neprihvatljivo

[Veza sa SOLO taksonomijom] Nivoi postignuća u rubrikama mogu se mapirati na SOLO nivoe (vidjeti tačku 1.5 — SOLO taksonomija): F = Predstrukturalni, E = Jednostrukturalni, C = Višestrukturalni, B = Relacijski, A = Prošireni apstraktni. Ovo pruža precizniji jezik za opis kvalitativnih razlika.

Zadatak: Interpretacija monologa/scene iz zadanog dramskog teksta. Maks. 30 bodova.

Kriterij	A: Odlično (9–10)	C: Dobro (6–8)	E: Dovoljno (4–5)	F: Nedovol. (0–3)
Interpretacija lika (10)	Duboko razumijevanje lika; originalan pristup; emocionalna autentičnost	Korektna interpretacija; jasne namjere lika; ponekad predvidljivo	Osnovno razumijevanje lika; površne emocije; nesigurnost u izboru	Ne razumije lik; mehanička izvedba bez emocija
Glasovni i tjelesni izraz (10)	Potpuna kontrola glasa i tijela; izraz je organski i služi sceni	Dobar glasovni raspon; tijelo uglavnom funkcionalno; povremena nekoordiniranost	Ograničen glasovni izraz; tijelo statično ili neadekvatno	Nerazumljiv govor; tijelo ne služi izvedbi
Scenski odnos i prostor (5)	Aktivan odnos prema partneru/publici; svjestan i kreativan odnos prema prostoru	Korektan odnos prema partneru; prostor koristi adekvatno	Pasivan odnos; ograničeno korištenje prostora	Izoliran na sceni; ignoriše partnera i prostor
Profesionalnost (5)	Potpuna koncentracija; disciplina; pripremljenost	Uglavnom koncentrisan; pripremljen	Djelimična pripremljenost; gubitak koncentracije	Nepripremljen; neprofesionalan nastup

[Veza sa SOLO taksonomijom] (vidjeti tačku 1.5 — SOLO taksonomija): F = Predstrukturalni (ne razumije scenski zadatak); E = Jednostrukturalni (prepoznaje jedan aspekt lika); C = Višestrukturalni (više elemenata ali neintegrisani); B = Relacijski (koherentan scenski lik); A = Prošireni apstraktni (transcendira okvir — autentična, zrela izvedba).

3.1.8. Moderacija i kalibracija ocjenjivanja

ESG 2015 (Standard 1.3) zahtijeva da ocjenjivači budu konzistentni u primjeni kriterija.

Praksa moderacije	Opis i primjena na UNTZ
Kalibracija prije ocjenjivanja	Prije početka ocjenjivanja složenih zadataka, nastavnici zajednički ocjenjuju 2-3 uzorka rada prema rubrici i usklađuju interpretaciju. Za ADU: prije scenskog ispita, članovi komisije zajednički definišu očekivanja za svaki nivo rubrike, koristeći video snimke prethodnih izvedbi kao referentni materijal.
Višestruko ocjenjivanje	Preporučeno za završne radove prvog i drugog ciklusa i disertacije.

	Obavezno za scenski ispit na ADU — komisija od minimalno 3 člana; konačna ocjena je prosjek individualnih ocjena po rubrikama.
Eksterni pregled	Prilikom programske akreditacije (HEA BiH), uzorci radova i rubrike se dostavljaju eksternim recenzentima.
Transparentnost	Kriteriji ocjenjivanja, rubrike i način formiranja ocjene moraju biti javno dostupni studentima na početku semestra.

3.1.9. Akademska čestitost u kontekstu ocjenjivanja

Dizajn metoda ocjenjivanja mora uključivati mjere za očuvanje akademske čestitosti. Ovo je posebno važno za zadatke za izradu kod kuće (take-home zadatke), ispite sa dozvoljenim korištenjem literature (open-book ispite), grupne projekte i online procjenu.

Oblast	Smjernice
Prevenција plagijata	Propisano drugim aktima.
Grupni rad	Za grupne projekte, obavezno definisati individualni doprinos svakog člana. Preporučuju se peer assessment obrasci i individualna komponenta ocjene.
Open-book / take-home	Jasno definisati pravila: dozvoljeni resursi, vremenski okvir, očekivani nivo originalnosti. Kreirati zadatke na Bloom 3-6 nivoima.
Online procjena	Za online testiranja osigurati: vremensko ograničenje, randomizaciju pitanja, anti-plagijat mjere. Razmotriti usmenu komponentu.
Postupak u slučaju kršenja	Kršenje akademske čestitosti rješava se u skladu sa Pravilima UNTZ i Zakonom o VO TK. Nastavnik dokumentuje slučaj i prijavljuje nadležnom tijelu.

3.1.9.1. Politika upotrebe AI alata u obrazovnom procesu

S obzirom na brzi razvoj generativnih AI alata (ChatGPT, Claude, Gemini, Copilot i dr.), Univerzitet u Tuzli definiše okvir za njihovu odgovornu upotrebu u nastavnom procesu.

Pravilo	Opis i primjena
1. Obaveza nastavnika	Svaki nastavnik OBAVEZNO u silabusu predmeta eksplicitno navodi da li je, i u kojoj mjeri, dozvoljena upotreba AI alata za izradu zadataka. Tri moguća nivoa: (a) Zabranjena upotreba, (b) Dozvoljena uz transparentno navođenje, (c) Obavezna kao dio vještine.
2. Transparentnost	Ako je AI upotreba dozvoljena, student MORA transparentno navesti: koji AI alat je koristio, za koje dijelove rada, i na koji način (npr. generisanje ideja, provjera gramatike, analiza podataka). Preporučeni format: Appendix o upotrebi AI.
3. Kritičko vrednovanje	Studenti su odgovorni za tačnost, originalnost i kvalitet konačnog rada. AI-generirani sadržaj bez kritičke provjere i vlastite analize ne zadovoljava akademske standarde.
4. Prilagodba ocjenjivanja	Nastavnici trebaju dizajnirati metode ocjenjivanja koje su otporne na neovlaštenu AI upotrebu: usmene komponente, prezentacije, praktični zadaci u kontroliranom okruženju, reflektivni dnevници, procesno ocjenjivanje.

5. Razvoj AI pismenosti	Preporučuje se integracija AI pismenosti u kurikulum — učenje studenata da odgovorno, etično i efikasno koriste AI alate kao profesionalni alat, u skladu sa digitalnim kompetencijama (DigComp 2.2).
6. Redovna revizija	Politika upotrebe AI alata preispituje se najmanje jednom godišnje s obzirom na brzi tehnološki razvoj. Centar za kvalitet UNTZ koordinira ažuriranje smjernica.

3.1.10. Inkluzivnost procjene i Univerzalni dizajn učenja (UDL)

ESG 2015 (Standard 1.3) zahtijeva da provjera znanja uzima u obzir potrebe različitih studenata. Pored razumne prilagodbe, Univerzitet u Tuzli promovira principe Univerzalnog dizajna učenja (Universal Design for Learning, CAST 2018).

Princip	Primjena na UNTZ
Razumna prilagodba	Studenti sa dokumentovanim posebnim potrebama imaju pravo na prilagodbu metoda ocjenjivanja (produženo vrijeme, alternativni format, asistivna tehnologija) uz očuvanje istih ishoda učenja i standarda.
Raznolikost metoda	Korištenje samo jedne metode može sistemski stavljati u nepovoljan položaj određene grupe. Preporučuje se kombinacija najmanje 2-3 različite metode.
Jezička pristupacnost	Ishodi učenja, kriteriji i rubrike moraju biti napisani jasnim i nedvosmislenim jezikom razumljivim svim studentima.
Fleksibilnost rokova	U opravdanim slučajevima (bolest, porodične okolnosti), mogućnost dogovornog produženja rokova.
UDL Princip 1: Višestruki načini prezentacije	Pružiti informacije u više formata (tekst, audio, vizualno) kako bi svi studenti mogli pristupiti sadržaju.
UDL Princip 2: Višestruki načini izražavanja	Dozvoliti studentima da demonstriraju ishode učenja kroz različite formate (pismeno, usmeno, praktično, digitalno). Za ADU: ovaj princip je već inherentan scenskoj praksi — studenti demonstriraju kompetencije tijelom, glasom i emocijom. Razumna prilagodba za studente sa fizičkim ograničenjima može uključivati alternativne forme scenskog izraza, uz očuvanje istih ishoda učenja.
UDL Princip 3: Višestruki načini angažmana	Ponuditi izbor u aktivnostima učenja, podsticati samoregulaciju, pružiti relevantne i autentične zadatke.

3.1.11. Skala ocjenjivanja i veza sa ishodima učenja

Skala ocjenjivanja na UNTZ usklađena je sa ECTS skalom i definisana Pravilima o načinu polaganja ispita i ocjenjivanju studenata:

Ocjena	Opisna	ECTS	Bodovi	Postignuće ishoda učenja
10	Izuzetan	A	95 - 100	Izuzetno postignuće svih ishoda učenja
9	Odlican	A	85 - 94	Potpuno postignuće svih ishoda učenja na visokom nivou
8	Vrlo dobar	B	75 - 84	Potpuno postignuće svih ishoda učenja

7	Dobar	C	65 - 74	Solidno postignuće svih ishoda učenja
6	Dovoljan	E	55 - 64	Minimalno prihvatljivo postignuće svih ishoda učenja
5	Ne zadovoljava	F/FX	0 - 54	Nedovoljno postignuće — ishodi učenja nisu ostvareni

3.1.12. Šest koraka za implementaciju konstruktivnog povezivanja

Nastavnici na UNTZ pri dizajniranju silabusa predmeta primjenjuju konstruktivno povezivanje kroz sljedećih šest koraka:

Korak	Opis i aktivnosti	Referenca
KORAK 1: Definisati ishode učenja	Započeti sa pitanjem: Šta želim da studenti mogu uraditi? Formulirati 4-8 mjerljivih CLO koristeći ABC format i aktivne glagole iz Bloom-ove taksonomije. Provjeriti prema SMART kriterijima i kontrolnoj listi (tačka 2.2.10 — Kontrolna lista za samoprovjeru).	Tačke 2.2.3–2.2.10
KORAK 2: Mapirati na PLO	Svaki CLO mapirati na najmanje jedan PLO studijskog programa. Označiti nivo doprinosa (F/P/I). Provjeriti vertikalnu koherentnost: CLO -> PLO -> KOBiH/EQF -> Dublin deskriptori.	Tačka 2.3 — Matrica mapiranja
KORAK 3: Dizajnirati ocjenjivanje	Za svaki CLO odrediti metodu ocjenjivanja koristeći katalog metoda (tačka 3.1.5 — Katalog metoda ocjenjivanja). Razraditi strukturu bodova: predispitne obaveze min. 50%, završni ispit max. 50%, ukupno 100. Izraditi rubrike za CLO na Bloom 3-6.	Tačke 3.1.5–3.1.7
KORAK 4: Planirati aktivnosti učenja	Za svaki CLO dizajnirati nastavne aktivnosti koje aktiviraju isti glagol kao ishod učenja (tačka 3.1.4 — Preporučene nastavne metode). Osigurati najmanje 2-3 formativne aktivnosti sa feedback mehanizmom prije sumativne provjere.	Tačke 3.1.4, 3.1.6
KORAK 5: Uskladiti s ECTS	Procijeniti ECTS opterećenje za svaki CLO. Provjeriti da ukupno opterećenje odgovara broju ECTS bodova (1 ECTS = 25-30 sati). Pripremiti ECTS kalkulator.	Tačka 3.1.3 — ECTS bodovi
KORAK 6: Dokumentirati i objaviti	Popuniti template konstruktivnog povezivanja. Dokumentirati u silabusu predmeta i upoznati studente na prvom času nastave. Silabus usvaja naučno-nastavno vijeće fakulteta/akademije.	Tačka 3.1.13 — Template

Obaveza: Svi nastavnici na UNTZ obavezni su primjenjivati principe konstruktivnog povezivanja prilikom dizajniranja i revizije silabusa predmeta. Predstavnici odbora za kvalitet fakulteta/akademije provjeravaju usklađenost pri usvajanju ili izmjeni silabusa. Ovo je usklađeno sa zahtjevima HEA BiH za programsku akreditaciju (Kriteriji 2.2.2 i 2.2.3) i ESG 2015 (Standardi 1.2 i 1.3).

3.1.13. Template konstruktivnog povezivanja

Sljedeći obrazac služi za dokumentiranje konstruktivnog povezivanja na nivou predmeta:

CLO	Ishod učenja (A+B+C)	Bloom	PLO	TLA (nastavne aktivnosti)	AT (metoda ocjenjivanja)	Bodovi	ECTS %
-----	----------------------	-------	-----	---------------------------	--------------------------	--------	--------

CLO-1	(popuniti)	(1-6)	(PLO-?)	(popuniti)	(popuniti)	(/100)	(%)
CLO-2	(popuniti)	(1-6)	(PLO-?)	(popuniti)	(popuniti)	(/100)	(%)
...
					UKUPNO:	100	100%

3.2. INTEGRACIJA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA (SDG) U ISHODE UČENJA

U skladu sa Tiranskim komunikom (2024) i globalnim trendovima u visokom obrazovanju, Univerzitet u Tuzli promovira integraciju UN-ovih Ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals) u ishode učenja studijskih programa.

Preporuke za integraciju SDG-ova:

Preporuka	Opis
1. Identifikacija relevantnih SDG-ova	Svaki studijski program identifikuje 3-5 najprikladnijih SDG-ova prema svojoj disciplini (npr. ekonomski programi: SDG 8, 9, 12; pravni: SDG 16; tehnički: SDG 7, 9, 11).
2. Mapiranje na PLO	U matrici mapiranja dodati kolonu koja označava doprinos svakog predmeta relevantnim SDG-ovima.
3. Integracija u CLO	Nastavnici koji predaju relevantne sadržaje formuliraju barem jedan CLO koji eksplicitno adresira dimenziju održivosti (npr. 'Student će moći procijeniti ekološki utjecaj poslovne odluke').
4. Template obrazac	CLO obrazac (tačka 2.2.9 — Obrazac za pisanje ishoda učenja predmeta) sadrži kolonu za SDG doprinos.
5. Izvještavanje	Prilikom programske akreditacije, matrica mapiranja može sadržavati i SDG dimenziju kao dokaz društvene relevantnosti programa.

LITERATURA

Sljedeća literatura korištena je pri izradi ovog priručnika i preporučuje se nastavnicima za dublje razumijevanje tematike:

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. Longman.
- Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. Higher Education, 32(3), 347-364. DOI: 10.1007/BF00138871. Link: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00138871>
- Biggs, J., & Collis, K. F. (1982). Evaluating the Quality of Learning: The SOLO Taxonomy. Academic Press.
- Biggs, J., & Tang, C. (2011). Teaching for Quality Learning at University (4th ed.). Open University Press / McGraw-Hill.
- Bloom, B. S. (Ed.). (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. David McKay Company.
- CAST (2018). Universal design for learning guidelines version 2.2 [graphic organizer]. Wakefield, MA: Author. https://udlguidelines.cast.org/binaries/content/assets/udlguidelines/udlg-v2-2/udlg_graphicorganizer_v2-2_numbers-yes.pdf

- EHEA Ministers (2005). Bergen Communiqué: The European Higher Education Area - Achieving the Goals. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf
- EHEA Ministers (2018). Paris Communiqué. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
- EHEA Ministers (2024). Tirana Communiqué. <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>
- ENQA, ESU, EUA, EURASHE (2015). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels.
- European Commission (2015). ECTS Users' Guide. Luxembourg: Publications Office of the EU. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/da7467e6-8450-11e5-b8b7-01aa75ed71a1>
- European Commission (2017). Council Recommendation on the European Qualifications Framework for lifelong learning (2017/C 189/03).
- European Commission (2022). DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>
- HEA BiH (2017). Odluka o kriterijima za akreditaciju studijskih programa prvog i drugog ciklusa studija u BiH. Službeni glasnik BiH, br. 47/17. <https://hea.gov.ba/Content/Read/dokumenti-agencije>
- Kennedy, D. (2006). Writing and Using Learning Outcomes: A Practical Guide. University College Cork. https://ehea.info/media.ehea.info/file/Qualifications_frameworks/05/0/Kennedy_Writing_and_Using_Learning_Outcomes_597050.pdf
- Kennedy, D., Hyland, A., & Ryan, N. (2006). Writing and Using Learning Outcomes: A Practical Guide. In: Froment, E. et al. (Eds.), EUA Bologna Handbook. Raabe.
- Moon, J. (2002). The Module and Programme Development Handbook. Routledge. <https://www.routledge.com/The-Module-and-Programme-Development-Handbook-A-Practical-Guide-to-Linking-Levels-Outcomes-and-Assessment-Criteria/Moon/p/book/9780749437459>
- Službeni glasnik BiH (2011). Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. Br. 31/2011.
- Službene novine Tuzlanskog kantona (2021–2025). Zakon o visokom obrazovanju Tuzlanskog kantona. Br. 21/2021 (prečišćeni tekst), 22/2021 (autentično tumačenje), 5/2022, 11/2022, 16/2022, 5/2025 i 14/2025.
- UNTZ Senat (2023). Statut JU Univerzitet u Tuzli. Prečišćeni tekst, br. 03-5695-1-2/23 od 18.10.2023., sa Odlukama o izmjenama i dopunama od 09.07.2024., 19.09.2024. i 27.02.2026.
- UNTZ Senat (2025). Pravila o načinu polaganja ispita i ocjenjivanju studenata na Univerzitetu u Tuzli, Senat Univerziteta u Tuzli, 08.12.2025. Dostupno na: https://untz.ba/wp-content/uploads/2025/12/PRAVILA_o_nacinu_polaganja_ispita_i_ocjenjivanju_studenata_UnTz_08_12_2025.pdf
- UNTZ Senat (2025). Pravila studiranja UNTZ — Treći prečišćeni tekst, Senat UNTZ, 10.09.2025. (sa izmjenama od 05.11.2025.)
- Vukadinović, M., Balkovc, M., & Dželalija, M. (2015). Priručnik za pisanje ishoda učenja. Zagreb: ASHE.

